

www.sgp-romania.ro

sgp.undp.org

Studiu monografic

Localitatea Mahmudia

www.sgp-romania.ro

sgp.undp.org

Studiu monografic **Localitatea Mahmudia**

Autori:

Alexandru Chiselev

Elena Papa

dr. Steluța Pârâu (coordonator)

Narcisa Știucă

Iuliana Titov

Acest studiu face parte din proiectul "Conservarea biodiversității prin cultivarea ecoturismului și a tradițiilor locale ca alternative pentru dezvoltarea durabilă a comunităților locale de pescari din Delta Dunării". Proiectul este finanțat prin Programul de Granturi Mici din cadrul Fondului Global de Mediu.

Partenerii proiectului sunt: Fundația Principesa Margareta a României, Asociația Pescarilor Profesioniști „Fiii Deltei” Mahmudia, Asociația pentru Dezvoltarea Societății Civile în Mediul Rural (ADSCMR), Primăria Mahmudia, Administrația Rezervației Biosferei Delta Dunării.

Opiniile exprimate în această publicație aparțin autorilor. Ele nu reprezintă neapărat opiniile organizațiilor menționate, ale GEF sau ale UNDP.

ISBN: 978-973-0-06747-7
Publicat: București, 2009.

© 2009 Salvați Dunărea și Delta. Toate drepturile rezervate.

Asociația Salvați Dunărea și Delta

Str. Aviator Ștefan Sănătescu, nr. 38A, et. 1
Sector 1, București

Tel.: +40 21 211 89 12
Fax: +40 21 211 89 13

E-mail: office@salvatidelta.ro
Web: www.salvatidelta.ro

Cuprins

I. Cadrul natural (Chiselev Alexandru)	5
1.1. Așezare geografică. Acces în localitate	5
1.2. Geologie, geomorfologie, seismologie	6
1.3. Hidrografie	7
1.4. Clima și bioclimatul	7
1.5. Învelișul pedologic	8
1.6. Vegetație și faună	8
1.7. ARII protejate	9
1.8. Zonarea funcțională a intravilanului localității Mahmudia	10
II. Istoric și populație (Titov Iuliana)	11
2.1. Dobrogea din perspectiva locuirii interetnice	11
2.1.1. Considerații generale	11
2.1.1.A. Români în Dobrogea	12
2.1.1.B. Rușii	16
2.1.1.C. Ucrainenii	22
2.1.1.D. Turcii	23
2.1.2. Aspecte ale locuirii interetnice în arealul Deltei Dunării și zona limitrofă	26
2.2. Scurt istoric al localității	28
III. Arhitectura (Pârâu Steluța)	31
3. 1. Arhitectura – Segment al civilizației și culturii tradiționale	31
3.2. Aspecte ale arhitecturii tradiționale în arealul deltei Dunării și zona limitrofă	32
3.2.1. Gospodăria	32
3.2.2. Locuința. Planimetria și elevația	34

3.3. Arhitectura tradițională din Mahmudia	37
3.3.1.Tipuri de gospodărie. Amplasarea în cadrul așezării	37
3.3.2. Amplasarea construcțiilor anexe în cadrul gospodăriei	38
3.3.3. Locuința. Caracteristici generale și particulare	38
3.3.3.A. Planimetria locuinței.Tipuri de locuințe	39
3.3.3.B. Elevația locuinței. Considerații generale.	
Privire de ansamblu	39
3.3.3.C. Decorul	40
3.3.4. Construcțiile anexe. Caracteristici generale	40
3.3.4.A. Tipurile de construcții anexe	40
3.3.4.B. Materiale de construcții	41
3.3.4.C. Planimetrie	41
3.3.4.D. Specificitate în cadrul construcțiilor anexe	41
3.3.5 Mutații în structura gospodăriei și a locuinței. Aspecte contemporane	42
IV. Ocupațiile	45
(Papa Elena)	
4.1.Cultivarea pământului	45
4.2. Pescuitul	47
4.3. Creșterea animalelor	48
4.4. Vânătoarea	49
4.5. Apicultura	49
4.6. Pomicultura	50
4.7. Exploatarea minieră	50
Anexa foto	51
(colectivul)	
Bibliografie	68

I. Cadrul natural

1.1. Așezare geografică. Acces în localitate

Localitatea Mahmudia este situată în partea nord – estică a județului Tulcea, la intersecția dintre paralela de $45^{\circ} 04'$ latitudine nordică și meridianul de $29^{\circ} 05'$ longitudine estică.

Din punct de vedere administrativ, comuna Mahmudia este delimitată de următoarele teritorii:

- la nord – teritoriul administrativ al comunei Maliuc
- la est și sud – teritoriul administrativ al comunei Murighiol
- la vest – teritoriile administrative ale comunelor Beștepe și Valea Nucarilor

Accesul în localitate este asigurat de DJ 222C, care leagă această localitate de reședința de județ (Tulcea), situată la o distanță de 32 km.

Lungimea tramei stradale din intravilanul localității Mahmudia este de 18,6 km.

După tipologia străzilor și relația lor în sistem, structura tramei stradale din Mahmudia cuprinde două mari străzi paralele cu șoseaua, iar celelalte sunt perpendiculare și neregulate.

În ceea ce privește caracteristica intersecțiilor, memoria colectivă reține că fântânile nu erau așezate la răscruci.

Cartierele localității poartă denumiri în raport de populația care locuia acolo și se păstrează și astăzi: *mahalaua turcească*, *mahalaua lipovenească*, *mahalaua românească* (în centrul comunei). Un ghiol care se află aproape de sat este numit de localnici *Băltița*.

Interesante sunt toponimele aflate din Arhiva Primăriei (statisticile din 1956 - 1958) referitoare la partea din sat unde se află parcelele de pământ: *Linia Hârtop* (un deal mai mic), *Cairac* (dealuri din care se extrage piatra), *mereaua Sarnasuf* (suprafață cultivată), *La munte*, *La baltă*, *Drumul Caraibil*, *La movilcă*, *Drumul Beștepe*, *ghioul Petre*.

Fântânile purtau numele celor care se ocupau de ridicarea lor sau a gospodarului la poarta căruia se aflau: *Fântâna turcească*, *Fântâna lui Onan*, *Fântâna lui Calciu*, *Fântâna lui Anani*.

1.2. Geologie, geomorfologie, seismologie

Localitatea Mahmudia se situează pe malul drept al Dunării, în zona de racord dintre Dealurile Tulcei (Dealurile Beștepe) și îngusta luncă a Dunării ce se dezvoltă pe malul brațului Sfântu Gheorghe, reprezentând o poartă de intrare în Delta Dunării.

Dealurile Tulcei aparțin din punct de vedere geologic Dobrogei vechi, kimerice, transformate de acțiunea puternică a agentilor externi într-o alternanță de dealuri insulare și de câmpii joase.

Fundamentul zonei studiate, este format din roci paleozoice, care ies la zi în câteva puncte (aflorimente), urmând depozite triasice și cuaternare, reprezentate prin loess.

Relieful pe care se dezvoltă localitatea descrește altitudinal înspre nivelul de bază local reprezentat de Dunăre.

Partea sudică prezintă forme denivelate, caracterizate printr-o insularitate a masivelor, încicate în loess.

Partea nordică se dezvoltă în regiunea joasă a câmpiei aluviale a Dunării și Delta Dunării.

Așadar, Mahmudia se încadrează în tipologia satelor de contact deal – câmpie, fapt care are consecințe în utilizarea terenurilor agricole arabile cu aproximativ 1/5 mai redusă decât în localitățile de câmpie.

O altă consecință a situației localității la contactul dintre două forme de relief cu altitudini diferite este structura adunată a satului din zona de luncă și cea răsfirată pe versanții dealurilor.

Vatra satului s-a dezvoltat în jurul bisericii și a școlii, doi poli cu însemnatate deosebită în viața comunității. Dezvoltarea acesteia s-a realizat cam în toate direcțiile, păstrându-se însă forma.

Procesele geomorfologice actuale care impun modificări în peisajul natural sunt de mai mică intensitate: pluviogenită, șiroire, tasare, deflație.

Din punct de vedere seismologic, zona Mahmudia aparține ariei epicentrale Dobrogea de Nord, fiind caracterizată de următorii parametri (conform codului P100/2006): M_w (magnitudine moment) ≤ 5.3 și o perioadă de colț T_c (perioada de control a spectrului de răspuns elastic pentru componentele orizontale ale accelerării terenului) de 0.7 secunde. Cutremurele sunt de tip crustal, de mică adâncime ($h = 5 - 60$ Km).

1.3. Hidrografie

Rețeaua hidrografică din arealul Mahmudia este dominată de brațul Sfântu Gheorghe. În afara acestui mare emisar, versanții nordici ai Dealurilor Beștepe prezintă o serie de văi torențiale, fără apă permanentă, care determină în peisaj un aspect tipic deluvial.

Din punct de vedere hidrogeologic apă subterană din zonă este foarte săracă, stratele acvifere putând fi cantonate în depozitele loessoide, la adâncimi mari (nu s-au realizat prospecțiuni).

În zona de luncă și în Delta Dunării, apă subterană este aproape de suprafață (1 – 3 m). Nivelul acesteia este direct influențat de fluctuațiile nivelului apei brațului Sfântu Gheorghe.

Regimul hidrologic natural al Dunării a fost modificat antropic, prin îndiguiri, desecări. Astfel o serie de terenuri reprezentate de gârle, japșe, ghioluri au devenit incinte agricole. Această intervenție brutală asupra peisajului a determinat mutații pe de o parte în practicarea ocupațiilor (pescuitul a necesitat modalități noi pentru a supraviețui, agricultura a devenit extensivă), pe de altă parte în structura populației pe domenii de activitate.

1.4. Clima și bioclimatul

Teritoriul localității Mahmudia se încadrează în climatul continental temperat, dar prezintă o serie de caracteristici datorită factorilor locali precum: apropierea față de Dunăre, morfologia reliefului, expoziția pantelor.

Principalii parametri climatici sunt: radiația solară globală medie anuală de 125 Kcal/cm², precipitații medii anuale relativ reduse (sub 400mm), temperatura medie anuală de 11° C.

Vânturile din nord ating o frecvență mare iarna, vara adăugându-se cele de vest și nord-vest, iar primăvara cele din sud – est.

Din punct de vedere turistic, este necesară prezentarea conceptului de bioclimat. Bioclimatul reprezintă suma caracteristicilor factorilor climatici din cadrul unui areal care, prin parametrii elementelor componente, pot influența organismul uman sănătos sau bolnav.

În arealul Mahmudia se manifestă bioclimatul excitant – solicitant (oarecum asemănător celui litoral), caracterizat printr-un grad de însorire ridicat, nebulozitate redusă, temperaturi medii anuale de 11° C, precipitații reduse. Pentru adaptarea organismului în fața stresului climatic se declanșează mecanismul de autoapărare, prin termoreglare (cf. Cândea Melinda, Erdeli G., Simon Tamara, *România – Potențial turistic*, Editura Universității din București, București, 2000).

Din acest punct de vedere, localitatea Mahmudia ar putea reprezenta o alternativă pentru amenajarea unei stațiuni climaterice.

1.5. Învelișul pedologic

Solurile din arealul Mahmudia sunt în general de tip nisipos sau argilos-nisipos (aluvionare) pe care se cultiva în special cereale, plante tehnice. Irigarea se practică pe zone restrânse, de aceea eroziunea și levigarea solului sunt limitate.

În zona colinară a comunei, există terenuri expuse fenomenului de eroziune și alunecările de teren (soluri neevolute sau erodate). Pentru prevenirea acestor fenomene negative, este necesară aplicarea unor măsuri silvotehnice (plantări de arbori și arbusti de protecție).

1.6. Vegetație și faună

Vegetația naturală este adaptată condițiilor morfo - pedo - climatice, în acest areal realizându-se tranziția de la stepă/silvostepă (vegetație xerotermă) la vegetația de luncă și baltă (vegetație higro - și hidrofilă).

Vegetația stepică este reprezentată prin graminee și dicotiledonate, precum: păiușul, pirul crestat, lucerna mică. Izolat, pe versanții unor dealuri apare și vegetația de silvostepă, care cuprinde pâlcuri de arbori și arbusti termofili.

Vegetația de luncă și baltă prezintă o mare diversitate, în funcție de condițiile hidro - morfologice deosebindu-se:

- vegetația submersă are, în cele mai multe cazuri, rădăcinile încipite în mâl: brădișul (*Myriophyllum verticillatum*), broscărița (*Potamogeton*), sârmulița (*Vallisneria spiralis*)
- vegetația plutitoare este fie fixată – nufărul alb (*Nymphaea alba*), nufărul galben (*Nuphar luteum*), săgeata apei (*Sagittaria sagittifolia*), rizac (*Stratiotes aloides*), fie nefixată – linița (*Lemna trisulca*), peștișoara (*Salvinia natans*)
- vegetația emersă este reprezentată de: stuf (*Phragmites communis*), papură (*Typha latifolia*, *Typha angustifolia*), pipirig (*Scirpus sp.*)

Fauna aparține biotopului stepei și silvostepei precum și biotopului luncilor și băltilor.

Elementele faunistice care populează zona silvostepei sunt adaptate agrobiocenozelor: popândăul, hârciogul, avifauna specifică.

Fauna care populează luncile și băltile se compune din: rata, gâsca, pescărușul, sitarul, lișita, în general specii migratoare (oaspeți de vară, de iarnă, specii de pasaj, specii accidentale sau de invazie).

Ihtiofauna prezintă un interes special, cele mai frecvente fiind speciile dulcicole autohtone – crap (*Cyprinus carpio*), babușcă (*Rutilus rutilus*), plătică (*Aramis brama*), avat (*Aspius*

aspius), știucă (*Esox lucius*), biban (*Perca fluviatilis*), șalău (*Stizostedion lucioperca*), somn (*Silurus glanis*) și alohtone, provenite din Extremul Orient – caras argintiu (*Carassius auratus auratus*), novac (*Arystichtys nobilis*), cosaș (*Ctenopharingodon idella*). Unele specii de pești constituie obiectivul pescuitului sportiv în apele dulci, larg răspândit în zonă (caras argintiu, babușcă, roșioară, oblete, crap, avat, biban, șalău, știucă, somn).

Vegetația și fauna, prin potențialul lor estetic, științific și economic pot genera diverse tipuri de turism: turismul itinerant, turismul tehnico – științific, foto – safari, vânătoarea și pescuitul sportiv.

1.7. ARII PROTEJATE

Rezervația naturală Dealurile Beștepe

Având o suprafață de 415 ha, această rezervație este amplasată pe teritoriul administrativ al comunelor Mahmudia și Beștepe.

Originalitatea acesteia constă în coexistența pajiștilor stepice pe substrat calcaros cât și silicios, rezultând o mare biodiversitate a vegetației.

În cadrul faunei au fost identificate 11 specii amenințate cu dispariția, a căror conservare necesită constituirea ariilor speciale de protecție faunistică.

Rezervația Biosferei Delta Dunării

Constituirea în anul 1990 a Rezervației Biosferei Delta Dunării, cu autonomie proprie și prin sprijinul finanțier al multor organizații internaționale, a făcut ca turismul să aibă alt statul și să fie încurajat cel în sistem organizat, care valorifică mai bine infrastructura turistică existentă și reduce cel mai mult formele de poluare ce pot apărea în cazul individual, mai greu de controlat.

R.B.D.D. deține în momentul de față un triplu statut internațional: rezervație a Biosferei, sit Ramsar (zonă umedă de importanță internațională) și sit al Patrimoniului mondial natural și cultural. În anul 2000, datorită stării favorabile de conservare, Consiliul Europei a acordat R.B.D.D. diploma europeană.

Rezervația Biosferei reprezintă un teritoriu ocrotit care conservă integralitatea, funcționalitatea și alte însușiri naturale ale ecosistemelor naturale, care prin prezența lor contribuie la regenerarea continuă a resurselor fundamentale ale biosferei și în care populația reprezintă o componentă integrantă.

Zonarea funcțională (aprobată prin H.G. 248/1994):

- Zonele cu regim de protecție integrală sunt eșantioane foarte puțin deranjate, reprezentative pentru ecosistemele naturale, terestre sau acvatice din rezervație
- Zonele tampon au fost stabilite în jurul zonelor de protecție integrală, pentru a asigura atenuarea impactului antropic asupra zonelor protejate. (în acest caz intră și arealul Mahmudia)
- Zonele economice reprezintă terenuri în regim liber de inundații, terenuri îndiguite pentru folosință agricolă, piscicolă, silvică, terenuri pe care sunt amplasate așezări umane, fonduri de vânătoare. În arealul Mahmudia și în împrejurimi avem: amenajarea agricolă Mahmudia - Murighiol, fondul de vânătoare nr. 59 Băleni (12741 ha), amenajarea piscicolă Independența (2260 ha), zona de pescuit de pe brațul Sfântu Gheorghe, între Canalul Litcov și Gura Dranov.

1.8. Zonarea funcțională a intravilanului localității Mahmudia

tabel

Zone funcționale Suprafață (ha) % din total intravilan Locuințe și funcțiuni complementare 121,66 65,4 Unități industriale și depozitare 8,29 4,45 Unități agrozootehnice 11,3 6 Instituții și servicii de interes public 3,21 1,7 Căi de comunicații și transport 18,6 10 Spații verzi, sport, agrement 1,8 0,9 Construcții tehnico - edilitare 0,4 0,2 Gospodărie comunala 2,39 1,2 Ape 1,4 0,7 Terenuri neproductive 16,9 9,4 Total intravilan 185,85 100 (date din Arhiva Primăriei Mahmudia)

Analizând situația existentă a zonelor funcționale, se conturează o pondere mare a zonei de locuit (65,4%).

Zona instituțiilor și serviciilor publice este de 1,7%, slab reprezentată.

Zona unităților turistice și de agrement, spații verzi și sport este de 0,9%, foarte slab reprezentată.

Terenurile neproductive ocupă o pondere relativ mare (9,4%), situație ce necesită măsuri de ameliorare, hidrotehnice și de stabilizare a terenurilor.

II. Istoric și populație

Prezentarea istoricului comunei Mahmudia implică o abordare între general și particular. Din această perspectivă, ne vom referi, prinț-o privire de ansamblu, la istoricul populației românești în Dobrogea, pentru a sublinia ponderea și permanența elementului românesc în această zonă de locuire interetnică, istoricul populației lipovenești, ucrainene și, respectiv turcești (etnii care trăiesc și astăzi la Mahmudia în procente diferite). În următoarea secvență a capitolului vom particulariza cu aspecte ale istoricului localității studiate încercând să surprindem, pe cât posibil, etapele de locuire în acest areal.

2.1. Dobrogea din perspectiva locuirii interetnice

2.1.1. Considerații generale

Ion Ionescu de la Brad afirma, la 1850, că în Dobrogea fiecare așezare românească ar fi o „Dacie în miniatură”, pentru că pe lângă românii băstinași, „dicienii”, au venit de-a lungul veacurilor români din celealte provincii românești ca urmare a evenimentelor istorice, economice și sociale, în căutare de adăpost, de pământ pentru agricultură sau păsunat.

Analogia poate fi susținută într-un mod interesant dacă se analizează și un alt aspect, acela al structurii etnice actuale.

În multe din județele României ultimele statistici au constatat existența minorităților în procente diferite în funcție de vecinătăți cu alte state și de unele realități istorice.

S-a vorbit, după trecerea vremilor care au înregistrat convulsiuni, de modele de convietuire interetnică: bănățean, bucovinean, sibian sau dobrogean.

Dacă în celealte zone ale României trăiesc pe lângă români, alături de români, printre români, cu românii una, două, trei, patru etnii mai importante și dacă ne referim la pondere, în Dobrogea se observă că trăiesc aproape toate etniile înregistrate în România. Nu se poate afirma același lucru despre alte zone ale țării.

În sprijinul aceleiași comparații între România și România Transdanubiană se poate aduce și analiza procentajului ce revine populației românești și al totalului populațiilor minoritare.

Statisticile din 1992 și 2002 au consemnat un procent de 89,47% pentru români și de 10,52% pentru totalul minorităților.

Pentru Dobrogea același calcul a stabilit procentul de 90,86% în 1992 și de 90,91% pentru români și de 9,13% în 1992 și 9,08 % în 2002 pentru totalul minorităților, cu mici diferențe între cele două județe.

În 1992, în județul Tulcea existau 88,47% români și 10,52% naționalități, iar în județul Constanța 91,66 % români și 8,34% totalul minorităților.

În anul 2002 în județul Tulcea existau 90% români și 10% minorități, iar în județul Constanța 91,27% români și 8,72% totalul minorităților.

Deși procentajul românilor și al minorităților în România în comparație cu Dobrogea este apropiat, aspectul de „mozaic etnic” se potrivește numai Dobrogei.

Profesorul C. Brătescu, accentuează acest specific al Dobrogei: „După cum geologul, cercetând pământul Dobrogei, constată o surprinzătoare varietate de formațiuni, de la cele paleozoice până la aluviunile recente; și după cum climatologul și biogeograful întâlnesc pe acest colț de planetă numeroase caractere, care ne duc, unele spre Mediterana, altele spre stepele caspice, unele spre Europa centrală, altele spre podișul Anatoliei, - tot asemenea antropologul și etnograful văd în populația Dobrogei un adevărat mozaic de rase și de neamuri, un muzeu etnografic viu; iar istoricul urmărind destinele acestui pământ, urmărește o succesiune de culturi suprapuse și de schimbări politice, în care forța cuceritoare vine când de la nord, când de la sud și când de la apus”. (C. Brătescu, *Populația Dobrogei*, în *Dobrogea – Cincizeci de ani de viață românească* (1878 – 1928), București, Cultura Națională, 1928, p. 201)

2.1.1.A Români în Dobrogea

În nordul Dobrogei și în sudul Moldovei, în prima jumătate a secolului al XIV-lea este consemnată existența a trei state tătărești, ca o migrație târzie a acestora după desființarea Hoardei de Aur.

În anul 1343 se organizează marea expediție ungaro-română împotriva tătarilor la care participă și Dragoș-Vodă al Moldovei și Nicolae Basarab al Munteniei. Tătarii sunt împinși la răsărit de Nistru și sudul Moldovei, până la Nistru, ca și nordul Dobrogei intră în componența Țării Românești. De atunci termenul „ținuturile basarabești” au generat numele de „Basarabia”.

După ce Dan, voievod al Țării Românești, cade în luptele pe care le duce în Dobrogea pentru moștenirea lui Dobrotici vine în forță fratele său, Mircea cel Bătrân, ia Silistra de la turci și unește Dobrogea cu Țara Românească.

Mircea cel Bătrân, a cărui mamă, Kallinichia era grecoaică, adaugă la titlurile sale „Terrarum Dobrodic peace et Tristri Dominus” iar la emblemă pajura bizantină simbol al despotatului.

După bătălia de la Rovine cu Baiazid, începând cu 1396 Mircea cel Bătrân își consolidează poziția până la mare activând cetățile Siliștra, Caliacra, Enisala și Isaccea, dar în anul 1417 începe cucerirea Dobrogei de către turci dinspre sud. Mihail Voievod, fiul lui Mircea, (1418-1420) moare în luptele cu turci. Rezistența este continuată de Dan al II-lea, Vlad Dracul și Vlad Țepeș. Pentru nordul Dobrogei luptă voievozii moldoveni Petru al II-lea și Ștefan cel Mare, dar în marea campanie otomană din 1484, cetățile din nord, inclusiv Chilia și Gurile Dunării intră în stăpânire turcească. Pentru 400 de ani și mai bine Dobrogea devine ținut islamic integrat sangeacului Siliștra.

Așa se încheie aproximativ un secol de lupte pentru menținerea Dobrogei la spațiul românesc nord-dunărean, a doua perioadă, după cea a statului centralizat al lui Burebista. Secolele al XIII-lea, al XIV-lea au consemnat pentru Dobrogea și un aflux puternic de element românesc care s-a adăugat peste cel existent, cel al românilor autohtoni, „get-beget”, cunoscuți ca „dicieni”, rezultat al romanizării provinciei.

Apartenența sa la aria geografică, economică și spirituală a poporului român, cu rădăcini pline de sevă, vechi și puternice a imprimat caracterul de unitate și permanență vieții acestui pământ, deși a fost o zonă de intensă și învolturată circulație umană. Bastion de apărare, culoar de trecere sau teatru de război, prin poziția sa unică, Dobrogea a adunat ceea ce drumurile celor patru puncte cardinale ale Eurasiei au adus și au depus aici într-un imens proces de deplasări umane, de-a lungul timpului, sedimente de o mare densitate istorică, asemănătoare cu a Greciei.

Studiul limbii, al aşezărilor, mărturiile și documentele cancelariilor și epigrafice demonstrează că de la Augustus (sec. I a. Ch.) la Phocas (sec. al XIV-lea p. Ch.) în această provincie s-a scris și s-a vorbit în latină. „Pământ al făgăduinței”, „Terra incognita”, „Terra Promessa”, pentru bejenari, migratori sau cuceritori, Dobrogea a primit de-a lungul timpului diferite denumiri: „Sciția Mică”, „Moesia Inferior”, „Paristrion”, „Paradunavon”, „Bergean”, „Peuce”, „Vlahia lui Asan”, „Vlahia Albă”, „Dobrogea”, „Dacia Pontică” sau „Dacia în miniatură” și „România Transdunăreană”. Dunărea a fost în același timp și limes defensiv dar și linie de contact între dobrogeni și români de pe malul stâng pentru o circulație neconitenită economică, culturală și umană, favorizată nu numai de vechea comunitate istorică și de limbă ci și de împrejurări istorice.

„Dobrodicții Terra” din titulatura lui Mircea pare să fie la originea cuvântului „Dobrogea” și „românii vechi” își continuă existența într-un ținut adesea frământat de războaie și în timpul stăpânirii otomane care cunoaște trei etape:

Etapa I, cea a consolidării pozițiilor la Dunăre, și în Dobrogea deci, perioada secolelor al XV-lea și al XVI-lea, în care turci trebuie să facă față deselor incursiuni ale domnitorilor români, care, în coaliție cu alte forțe ale creștinătății sau pe cont propriu, încercă să îndepărteze pericolul, să elibereze Dobrogea, cetățile, vămile și vadurile comerciale.

Bătălia de la Varna din 1444 în care regele maghiar Vladislav și voievodul Transilvaniei Ion Corvin sunt înfrânti, luptele repetate ale lui Ștefan cel Mare (1457-1504), incursiunile lui Vlad Țepeș pe toată linia Dunării sunt urmate de loviturile date de Mihai Viteazu (1593-1601) și înaintarea victorioasă a lui Radu Șerban până la Bazargic. La acestea se adaugă atacurile cazacilor dinspre mare. Elementul românesc nu putea înflori în aceste condiții.

Etapa a II-a, cea a secolului al XVII-lea și prima jumătate a secolului al XVIII -lea, se caracterizează prin ofensiva puterii otomane asupra creștinătății și transformarea Dobrogei într-un cap de pod, în care se pregăteau marile campanii. Pașa de Silistra se afla de fapt la Babadag, care devenise tabără militară.

Anul 1444 însemnase „schimbarea la față a Dobrogei” prin consolidarea ulterioară a stăpânirii turcești. Treptat se întemeiază așezări cu populație musulmană adusă din diferite zone ale imperiului. Aceste așezări și localități mai vechi primesc denumiri turcești.

Orașele și cetățile primesc administrație și garnizoană musulmană și Marea Neagră devine un lac turcesc. Se ridică peste tot geamii și se aplică legile turcești privind arendarea pământului și fiscalitatea. În timpul colonizării turcii ocupă zonele împădurite din nordul și sudul Dobrogei, iar podișul din centru este oferit tătarilor din Crimeea, colonizați în mai multe rânduri. Mai sunt aduși cerchezi și primiți lipoveni, ucraineni și germani.

Populația românească își păstrează așezările din lungul Dunării și din zona Lacului Razim. Aceste așezări sporesc și prin emigrarea românilor din stânga Dunării în „Țara Turcului” sau peste Nistru la tătari din cauza decadenței economice și sociale a țăranului român sărăcit și robit și, mai ales, din cauza fiscalității exagerate din timpul domniilor fanariote din secolul al XVIII-lea.

Vin în Dobrogea munteni și cojani în vestul provinciei, iar în nord se întemeiază sate moldovenești. Unele poartă același nume cu cele de origine.

Continuă, cu o mai mare intensitate, transhumanța mocanilor transilvăneni, ca fenomen permanent specific economiei păstorești și ca reflex de afirmare a unității de neam și de teritoriu. Există și cauze obiective ca: înmulțirea turmelor, restricțiile austriece privind pășunatul și circulația turmelor, sporirea fiscalității și necesitatea valorificării produselor. La toate acestea se adaugă serviciul militar îndelungat în armata austriacă, ce ducea lupte în diverse margini ale imperiului, și evenimentele sociale din timpul răscoalelor din 1477, 1514, 1785 și, mai târziu, revoluția de la 1848.

În aceste condiții transilvăneanul consideră că e preferabil să devină „raia turcească” decât să rămână „supus austriac”.

În Dobrogea aveau libertatea pășunatului în zone „cât vezi cu ochii”, posibilitatea arendării de pământ pentru așezare și agricultură, facilitatea ridicării de locuințe temporare pentru „iernatic”, care, cu timpul, prin consolidare și dezvoltare, devineau gospodării pentru familiile noi întemeiate, devenite sedentare, care, pe lângă pășunat, se ocupau cu agricultura, meșteșugurile și negoțul produselor. Întreaga Dobrogea cunoaște acest fenomen, mai ales în bălțile Dunării, în Deltă și zona complexului lagunar Razim și în sud.

Ca urmare a acestui fenomen localitatea Mahmudia apare menționată și cu denumirea de Beștepe Moldovenească.

Toponimia și documentele timpului demonstrează amplitudinea acestui fenomen, care nu numai că a sporit numărul populației românești, dar a contribuit la consolidarea unității

poporului român, la circulația bunurilor materiale și culturale, la prosperitatea aşezărilor, la răspândirea și omogenizarea limbii literare. În același timp a fost un ferment pentru trezirea conștiinței naționale, pentru aspirația la cultură prin inițierea înființării de școli și biserici în limba română, pentru care au adus cărți tipărite în diferite centre din nordul Dunării.

Etapa a III-a, a stăpânirii otomane, cea din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și secolul al XIX-lea până la 1878, este caracterizată prin slăbirea treptată a Semilunei în această zonă, nesiguranța vieții din cauza șirului de războiuri ruso-turce, care transformă Dobrogea continentală, de la Isaccea până în sud, în drum al armatelor, în teatru de operațiuni, și în ofensivă și în retragere, cu tot alaiul de nenorociri.

Campania condusă de Suvorov în 1769-1774, cea a lui Kutuzov din 1789-1792, războiul din 1806-1812, în urma căror Ucraina, Crimeea și Basarabia sunt anexate Imperiului Țarist, campania din 1828-1829, încheiată cu pacea de la Adrianopol, cea mai devastatoare pentru aşezările din Dobrogea, au dus la incendierea și ștergerea de pe suprafața pământului, nu numai a localităților cu populație musulmană (tătărească și turcească), ci și a celor căzăceaști care au cerut protecție puterii otomane.

Războiul Crimeei din 1853-1856 este dublat și de o epidemie de ciumă și seria se încheie cu războiul rusu-româno-turc din 1877-1878, când România își câștigă independența de drept, iar Dobrogea este integrată statului român. După 14 Noiembrie 1878, data semnării actului oficial al acestui eveniment, Dobrogea cunoaște o perioadă de dezvoltare și modernizare într-un ritm superior celui înregistrat în restul țării și în Europa.

Elementul românesc crește vertiginos în acest context, iar cel musulman prin plecări succesive se diminuează. Campania de islamizare a Dobrogei nu a avut efectul scontat, deși a lăsat urme adânci, ca efectul pe care l-a avut romanizarea, pe care n-a putut-o substitui.

Limba latină populară, care a devenit străromâna, păstrează mărturia scrisă „Torna, torna, fratre!” cuvinte strigate de ostașii din armata generalului bizantin Comentiolus care în 571 respingea pe avari.

Există numeroase mărturii bizantine privind existența vlahilor în Dobrogea, între Balcani și Dunăre și la sud de Balcani, privind formațiunile statale ale lor, participarea lor în campaniile imperiului și împotriva lui. Apar în documente formații statale conduse de Tatu, Sacea, Chalis și Seslav, căpetenia Pudilos, mai multe Vlahii la sud de Balcani, dar cea mai importantă cea a Asăneștilor, Vlahia Albă, în dreapta Dunării prin analogie cu Vlahia Neagră din stânga. Balica și Dobrotici vor scrie și ei pagini în istoria zonei.

În timpul stăpânirii turcești, cei care se aşezau în Dobrogea învățau să vorbească „și turcește și românește”. Învățau limba turcă, pentru că era cea oficială, iar pe cea română, pentru că era limba unei populații numeroase și compacte, capabilă să determine folosirea ei.

Documentele vorbesc de prezența românilor dobrogeni cu termenii „vlahi”, „moldoveni”, „schismatici” (de religie ortodoxă), „greci” (apartenând de biserică grecească) și mai târziu „români”.

Numirile topice înregistrate de hărțile vremii și antroponimele din documente dovedesc prezența unei numeroase populații românești cu meșteșugari, agricultori, crescători de vite, păstori, pescari și negustori, care au dat nume românești, unele foarte expresive și caracteristice așezărilor, apelor, văilor, dealurilor, ostroavelor, lacurilor, iezerelor, insulitelor, grindurilor, pădurilor, câmpilor, drumurilor și țărmurilor.

Un defter cu recensământul fiscal din 1693-1694 pentru Valea Cara-Su (Apa Neagră, Cernavoda) furnizează pentru cei 10.000 de nemusulmani o abundantă onomastică de formă specific românească. Trecerea timpului a consemnat creșterea numărului populației românești de la 30%, cât constatase la 1850 Ion Ionescu de la Brad, la 50%, la sfârșitul secolului al XIX-lea și la 91%, la sfârșitul secolului al XX-lea. (cf. Mihai Milian, *Dobrogea ca mozaic etnic*, în vol. Steluța Pârâu, *Multiculturalitatea în Dobrogea*, 2007, pp. 173-178)

2.1.1.B. Rușii

Înainte de a pătrunde în Imperiul Bizantin, la începutul secolului al VII-lea p. Ch., slavii au migrat către vest, de-a lungul arcului carpic, și au lăsat urme profunde în vocabularul limbii române, în general, în toponimie și antroponimie. Pe de altă parte, slavona, sub influența popoarelor slave de sud, pătrunde ca limbă a cancelariilor domnești din Țara Românească și Moldova, în istoriografia românească și în ritualul bisericesc ortodox prin cărțile și călugării sârbi și bulgari veniți de la sudul Dunării. După înființarea tipografiilor în Țările Române se trece la traducerea cărților bisericești din limba latină, greacă și mai ales slavonă în limba română, dar cu alfabet chirilic. La fel se întâmplă cu istoriografia și literatura care începe să se diversifice. Abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea se trece la alfabetul latin.

Prezența slavă a fost semnalată și după migrația de la mijlocul mileniului întâi.

Pentru a contracara și stăvili incursiunile și atacurile bulgarilor asupra Bizanțului, împăratul Nikephoros Phokas îi cheamă pe rușii de la Kiev, conduși de prințul Sviatoslav care-i zdrobește în anii 968-969 p. Ch. Acesta însă, râvnește și el către Constantinopol și deschide un aprig război cu Imperiul Bizantin, după ce luase în stăpânire sudul Dobrogei și litoralul Mării Negre.

Într-o lungă și glorioasă campanie la Dunăre, împăratul Tzimiskes îi distruge majoritatea oastei, îl împresoară pe mare și pe uscat câteva luni la Dorostolum (Siliștră), îl silește să capituleze, să-l predea pe moștenitorul legitim al dinastiei, pe care îl avea ca ostatec, și să părăsească ținutul sub escorta flotei bizantine, în 972 p. Ch.

După reinstalarea puterii bizantine la Dunăre, prin desființarea țaratului bulgar, împăratul bizantin Manuel I Comnenul își putea permite, după 973, să dăruiască în Paristrion un teritoriu prinților ruși Vasiliyko și Vladislav.

În anul 1043 generalul Katakalon Kekanmenos, duce de Paristrion, nimicește lângă Varna rămășițele rușilor lui Vladimir, zdrobiți de flota bizantină la intrarea Bosforului.

În secolele următoare sunt repetitive incursiuni ale cazacilor pe litoralul Dobrogei sau bejenii

ale celor înfrânti în răscoalele țărănești din teritoriile rusești, frământate de venirea tătarilor, de expansiunea Imperiului Tarist și de rezistența la reformele religioase, începând cu 1419, la Pscov, culminând cu schisma din 1654-1655, după Soborul ținut din inițiativa patriarhului Nikon, care a hotărât revizuirea ritualului bisericesc și corectarea cărților vechi.

Sinodul din 13 mai 1667 a confirmat reformele lui Nikon, pentru apropierea de ortodoxia bizantină, și a justificat persecuțiile care au urmat.

Numele de „lipoveni”, prezent în toponimia țărilor din estul Europei, deci și în România, este explicat de specialiști plecând de la trei ipoteze, care nu acoperă în întregime fenomenul, dar care converg.

O asociere între cuvântul slav „lipa”, care înseamnă „tei”, cu modul de viață preferat de mulți lipoveni, în mijlocul pădurilor de foioase, a fost posibilă datorită apropierii fonetice în special. La aceasta s-a adăugat faptul că albinăritul le furniza un aliment natural, frecvent folosit în locul zahărului, pentru că este „neprihănit”. Ceară albinelor era folosită la lumânările utilizate în practicarea cultului creștin.

Din lemnul de tei se confecționau cu unelte simple, manual, obiecte de uz casnic și gospodăresc și se realizau construcțiile, tâmplăria și mobilierul casei.

Pe drept cuvânt, considerau teiul „lemn sfânt” pentru că era folosit în sculptura icoanelor, a crucilor de lemn și ca suport pentru pictura lor.

Această explicație și cea toponimică sunt ipoteze ce țin de domeniul imaginației și etimologiei populare, deci entonimice.

Ipoteza antroponomică concentrează și ea argumente din trei direcții. Numele de „lipoveni” ar fi o prescurtare, prin afereză, a cuvântului inițial „filipoveni”, care, prin uz, a trecut la faza intermediară „flipoveni” și l-a pierdut și pe „f” apoi.

Numele Filip a fost pus în legătură cu cultul sfântului apostol Filip, practicat după moartea Mântuitorului în Asia Mică și Scîția, fiind unul din cei 12 discipoli.

Respectarea cu sfințenie a acestui apostol era consemnată în secolul al XVIII-lea de unii cercetători.

Fiind născut în Galilea, la localitatea Betsaida, care înseamnă „casa pescuitului”, s-ar explica și atașamentul unei mari părți din populația lipovenescă față de pescuit. Figura biblică a lui Filip este reprezentată și în tradiția creștină populară românească privind prăzmuirea, între 11 și 17 noiembrie, a Filipilor, ziua de 14 noiembrie marcând ziua sfântului Filip și începutul postului Crăciunului.

- b) Trecem astfel la latura sacrală, privind ipoteza antroponomică. Etnonimul de „filipovani”, (lipovani) s-ar deduce din cuvântul rusesc „filippovki” care este denumirea postului Crăciunului.
- c) Al treilea punct de vedere pleacă de la o realitate istorică existența căpeteniei staroverilor fără preot, de la începutul secolului al XVIII-lea, care după ce a fost administrator la un schit de lângă Marea Albă, în jurul anului 1700, își conduce adeptii spre Lituania și Prusia, apoi în Polonia și Bucovina.

Plecând de la curențul religios al theodosienilor, el a formulat o orientare religioasă independentă, cu norme severe de viață cumpătată, duse până la fanatism și culminând cu un autodafé.

Acest puritan convins era supranumit și „Pustoviat” cu sensul „sfântul din pustiu” sau „lumină în deșert”, plecând de la componente „pustynia” = „deșert” și „sviatu” = „sfânt”, sau „svet” = lumină.

În concluzie, fără a limpezi toate problemele legate de originea termenului „lipoveni” și de răspândirea lui prin generalizare, ca și de adoptarea lui chiar de ramura nesacerdotală a rascolnicilor (lipovenii fără preot = bezpopovți), ipotezele analizate mai sus converg în acoperirea unei realități.

Venirea lipovenilor în Dobrogea datează de pe vremea lui Petru I, după intensificarea persecuțiilor și prigoanei împotriva lor, continuat și de Ecaterina a II-a.

Ei primesc drept de sedere în Dobrogea. În schimbul unor obligații li se asigură libertatea cultului.

Pe lângă valurile de rascolnici vin în zonă și grupuri de ruși refugiați în urma înfrângerii răscoalelor tăărănești. Un grup compact este cel al „velicorușilor” = „rușii mari”, numiți și cazacii, „necrasovți” = cazacii necrasovieni, „staroverii-ignat” sau „ignat-cazacii”, după numele lui Ignat Necrasovov, conducătorul răscoalei, față de care făcuseră un legământ.

Aceștia, adeptii jurământului ignatian, cazacii necrasovți, vor intra deseori în conflict cu cazacii zaporojeni (cazacii ucraineni), („haholii” = „de altă credință”) luptând pentru suprematie în zonă, pentru păstrarea drepturilor obținute de la stăpânirea turcească.

Pe de altă parte, în timpul războaielor russo-turce și unii și alții vor avea de suferit din partea ambelor părți beligerante.

Rușii îi considerau trădători, transfugi, rascolnici care au pactizat cu musulmanii, piedică în transpunerea în realitate a panslavismului până la Mediterana, conform testamentului lui Petru I. Au suportat rechiziții, distrugerea aşezărilor, persecuții la trecerea armelor spre sud și apoi luarea în prizonierat, la retragerea trupelor.

Datorită faptului că vorbeau aceeași limbă, unii au fost folosiți drept călăuze și iscoade, iar alții au fost ademeniți cu promisiuni de colonizare în Imperiul Țarist, așa cum s-a întâmplat și cu cazacii zaporojeni ai lui Kladki.

Din această cauză Puterea Otomană trecea la represalii după terminarea războiului, sau îi deporta spre sud când începea un nou conflict. Și într-un caz și în altul, băltile și pădurile erau folosite ca adăpost vremelnic. De aceea, prilejul de a se statornici în alte condiții era o ofertă de supraviețuire.

În anul 1783, în războiul Austriei cu Turcia, un general austriac, rudă a împăratului, cade prizonier la niște corsari turci. După naufragierea navei pe litoralul dobrogean, acesta este salvat de niște lipoveni necrasovi, care obțin ca răsplată oferta de a pribegi la confrății lor din Bucovina. Doi delegați, Al. Alexiev și Nichifor Iacob, obțin la Viena de la împăratul Iosif

al II-lea o „petență” care le permite colonizarea la Fântâna Albă, din Bucovina austriacă în condițiile libertății cultului cu preoții lor, scutirii de impozite pentru 20 de ani, scutirii de serviciu militar și cu dreptul de a deveni „supuși împărătești” după 40 de ani.

Sub conducerea lui Ilarion Petrovici se întemeiază așezarea de la Fântâna Albă cu 60 de familii și așezările apropiate: Dragomirna, Mechindva, Vâlcov, Rădăuți și Luncavăț. Așezarea mai veche Climăuți crește și ea. Se întemeiază mitropolia de la Fântâna Albă între 1844-1846. Această ctitorie răspunde unei necesități pentru că fiecare comunitate de credincioși sacerdotali (care acceptă erarhia bisericească) avea nevoie de hirotonirea de preoți.

Pentru lipovenii rămași în Dobrogea se punea problema racordării la această erarhie din Bucovina.

În sprijinul lor va acționa la Constantinopol agentul polonez Mihail Ceaicovschi, trecut la islamism după revoluția poloneză, și cu influență la sultan. Frunțașul lipovenilor din Sarichioi se împrietenește cu Mihail Ceaicovschi devenit Sadîk-Pașa și astfel Osip Semionovici Gonciarov obține, printr-un firman dat de sultan, recunoașterea episcopiei de la Slava (Slavaski) „Uspenia” în anul 1851, ridicată apoi la rang de arhiepiscopie, având în frunte pe monahul Arkadie I Slavsky de la mănăstirea Manolea din Bucovina.

Lipovenii din Tulcea înființează și ei o episcopie în frunte cu episcopul Alimpiu. În timpul războiului Crimeei, lipovenii deportați în sud obțin ca episcop pe Arkadiu al II-lea.

La retragerea rușilor din Dobrogea sunt luați prizonieri Arkadiu I și Alimpiu, și dacă, după lungi stăruințe la Constantinopol, la Moscova, Petersburg și Paris, nu este obținută eliberarea lor, lipovenii din Tulcea primesc ca episcop pe Iustin, iar cei din Slava pe Arkadiu al III-lea, după care se întoarce din deportare Arkadiu al II-lea. După moartea lui, în 1868, este numit Irinarh.

Se înființează și o mitropolie la Brăila care va prelua toate atribuțiile celei de la Fântâna Albă în timpul conflictelor dintre staroverii cu preot și cei fără preot și, mai ales, după anexarea Bucovinei de Nord de către Imperiul Sovietic, în 1940.

Încă din secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea staroverii (staroobreadții), credincioșii de rit vechi s-au scindat inițial în două mari ramuri și alte secte:

Ramura „sacerdotalilor” care recunosc ierarhia bisericească, „spopovțî” = „cu preot”.

Ramura „nesacerdotalilor”, „bezpopovțî” = „fără preot”, în care orice știutor de carte sau cunoșcător al ritualului, din comunitate, poate îndeplini serviciile privind cultul și administrația lăcașului. El se numește „nastavnic”. Alteori era folosit un diacon. Aceștia însă nu puteau să corespundă tuturor cerințelor privind profesarea cultului, pentru că nu erau miruiți de un ierarh investit cu har și din această cauză apelau pentru biserică lor la „preoții fugari” din sănul bisericii oficiale, așa cum procedaseră și popoviții când l-au convins pe mitropolitul bosniac Ambrozie să vină la mitropolia de la Fântâna Albă (Belaia Krinița) în 1846, când este adus la Tulcea pentru a fi îmbarcat cu mare alai, cu destinația Viena, pentru a primi de la împăratul Ferdinand autorizația oficială.

Din cauză că starovenii nepopoviți beneficiau sporadic de serviciile unui preot, convins să treacă la credința ortodoxă de rit vechi, se numeau „edinoverțî” sau „beglopopovțî”. Preoții

fugari veneau mai ales din Rusia, de la 1923 până la al doilea război mondial. După Perestroica din 1990 acești preoți erau "unși" oficial la Novozâbkov regiunea Breansc, și astfel o mare parte a nepopoviților au trecut de fapt la popoviți, inclusiv cei care nu recunoscuseră autoritatea Mitropoliei de la Fântâna Albă sau a celei de la Brăila.

Nepopoviții, care totuși nu acceptă erarhia bisericească, se roagă singuri acasă sau folosesc pentru comunitate o casă de rugăciuni, „malennaia” sau „hata”.

În cadrul acestei ramuri s-au diferențiat secte, care au îmbrăcat uneori forme ale fanatismului: resfîntesc icoanele atinse de altcineva, se roagă cu ușile închise, nu beau apă și nu mănâncă după altă persoană din același vas, nu mănâncă zahăr, nu primesc pomană.

Unii nu admiteau nunta, numiți „antinupțiali” prin opoziție cu „nupțialii”, iar alții nu acceptau perpetuarea speciei și din această cauză ajungeau la „pruncucidere” pentru a nu se afla că li s-a născut un copil.

Categoria „molocanilor” („moloco” = lapte); credincioșii aceștia sunt cunoscuți ca adepti ai vieții echilibrate, crescute de mici în cultul muncii, respingând pierderea de vreme, petrecerile, jocurile, băuturile alcoolice. Ei își cinstesc bătrâni, recunosc judecata obștei bisericești, prețuiesc învățătura și, fiind ocupați mereu la câmp și în gospodărie, sunt sănătoși, gospodari și instărați.

Categoria „scopiților” („a castraților”), din ce în ce mai redusă în timp, a fost înființată în vremea Ecaterinei a II-a de Selivanov. Treimea lor era: Selivanov, tatăl, răscumpărătorul, Šilov, fiul iubit și Aculina Ivanovna, matușca bogorodița.

Aceștia sunt cucernici, foarte evlavioși, incluși de statistici la cei fără preot. Din alimentația lor lipsește carne, în afară de pește, și se hrănesc mai ales cu legume, fructe, ouă, lapte. Nu consumă alcoolul pentru a nu le excita pornirile instinctuale, deoarece doctrina lor interzice dragostea fizică.

Pentru a fi respectată, botezul lor constă în mutilarea pe un trunchi, castrarea, care era parțială sau totală, la o parte din sectă. Pentru o altă parte a acestei secte, „scopirea” se făcea după ce se asigura perpetuarea speciei.

Din cauza acestor practici erau persecuți de autorități sau de alte comunități și erau nevoiți să ducă o viață retrasă. La sfârșitul secolului al XIX-lea erau în Dobrogea 22 la Măcin și 19 la Sulina. Cei de la Tulcea se refugiaseră la Ismail în Basarabia, din cauza persecuțiilor venite din partea autoritaților turcești.

Satul „2 Mai” a fost fondat lângă Constanța după 1878 de Mihail Kogălniceanu cu scopiți din Iași, București și Galați.

Au mai existat sectele „barabulnicilor”, „hatnicilor” și altele care datează dinaintea secolului al XVII-lea, cu aspecte precreștine unele, deoarece creștinarea poporului rus s-a produs abia în anul 988 p. Ch. și acestea nu dispăruseră încă.

Cu timpul, numărul practicanților s-a redus, diferențele s-au estompat și din 1946 nu se mai vorbește de culte sau secte între lipoveni, ci de „Biserica Ortodoxă de Rit Vechi”, oficial.

Diferențele față de dogma reformată a bisericii oficiale ruse sunt:

- Semnul crucii făcut cu două degete, nu cu trei, chiar și înainte de a bea apă;
- Cuvântul „alleluia” („Slavă ţie Doamne”) se repetă doar de două ori nu de trei ori;
- Păstrează în formula – simbol a credinței cuvântul „adevărat” suprimat de biserica oficială rusă: „Si întru Duhul Sfânt adevărat Domn”;
- Înconjurarea bisericii, la marile sărbători, se face în sensul mișcării soarelui pe bolta cerească, în timp ce Nikon a impus-o în sens invers.
- Numele de Isus se scrie cu un singur i inițial nu cu doi cum a fost împrumutat de Nikon din limba greacă;
- Liturghia tradițională se face cu șapte bobite de prescură; Nikon le-a redus la cinci;
- Pictura, sculptura și arhitectura bisericească trebuie să fie realizată în stil bizantin și nu se acceptă influența artei occidentale;
- Păstrarea cântării religioase vechi cu interpretarea la unison nu pe mai multe voci.

Acestea și multe alte elemente ale dogmei creștine au fost conservate de către schismatici (rascolnici) după Soborul din 1654-1655 ținut din inițiativa patriarhului Nikon.

Reforma a generat rezistență clericală și țărănească și a justificat persecuția religioasă, ajunsă la forme extreme care a dus la o reacție pe măsură; refugii în zone izolate, emigrări, în afara imperiului, autodafeuri.

S-au constituit astfel comunități ale staroverilor în Țările Baltice, Polonia, Finlanda, Bucovina, Bosnia, Imperiul Otoman (Dobrogea), Egipt, Siria, China și mai târziu, în America.

De-a lungul timpului statisticile au oscilat în ceea ce privește categoriile de ruși, includerea lor într-o sectă sau alta, alteleori considerându-i ruși pe toți cei de origine slavă, deci și pe ruteni și pe ucraineni.

Statistica de la 1900 consemna un număr de 27.372 de slavi în Dobrogea, din care 3.983 de „bezpopovi”, 9.194 de popovi și 14.195 de „ruși”. Cu timpul, statisticile au consemnat separat pe „maloruși”, ucrainenii.

În anul 1930 recensământul celor din Dobrogea notează un număr de 26.152 persoane, iar pentru România 50.725 de ruși. Localitățile cu majoritate lipovenescă în Dobrogea sunt: Carcaliu, Sarichioi, Jurilovca, Slava Cercheză, Slava Rusă, Ghindărești, Mila 23, Sfîștofca, Periprava.

Există comunități importante și în localități cu populație cu majoritate românească: Tulcea, Năvodari, Constanța, Sulina, Măcin, Babadag, Mahmudia, 2 Mai, Chilia Veche, Bordușani și altele mai mici.

Cu timpul, diferențierile s-au estompat pentru că tradiția orală nu a mai păstrat informații privind locul și momentul plecării din Rusia și nici în ceea ce privește motivul, religios sau

de altă natură. În România există comunități care datează din alte perioade istorice, aduși ca angajați să execute diferite lucrări, la care se pricepeau mai bine, de către unii domnitori români, sau rămași din timpul „Protectoratului” sau al ocupației din 1848, 1853, 1878 și 1944.

Astăzi, comunitatea se remarcă prin păstrarea tradiției: portul, în momentele festive, obiceiurile și mai ales credința și limba. (cf. Mihai Milian, *Dobrogea ca mozaic etnic*, în vol. Steluța Pârâu, *Multiculturalitatea în Dobrogea*, 2007, pp. 192-199).

2.1.1.C. Ucrainenii

În anul 1686, printr-un tratat încheiat între Polonia și Rusia, Ucraina este cedată de polonezi Imperiului Țarist în expansiune, care desființează Sicia Zaporajană, organizație obștească religioasă și războinică temută. Sicia era o formă de democrație militară, bazată pe cultul libertății și al muncii în obște, cu reguli proprii de organizare militară și religioasă.

Nemulțumiți, ucrainenii emigrează în alte zone. Unii rămân în Dobrogea după războiul rus-turc dintre anii 1768-1774.

În anul 1775 vine un nou val de ucraineni din Basarabia în Dobrogea. Un alt val vine după „ucazul” dat de Ecaterina a II-a care le interzicea reorganizarea „Siciei” la 5 mai 1779.

În anul 1792 rușii îi deportează pe ucrainenii nemulțumiți în zona Kubanului pentru a nu se uni cu polonezii. Aceștia sunt cunoscuți ca „Cernomoreți” – „Oameni ai Mării Negre”. O ramură s-a desprins și a trecut în Dobrogea, îndrumați de comercianți și cărăuși („ciumaci”).

Împreună cu ucrainenii au fost antrenate și 1.000 de familii de ruteni în zona Deltei Dunării, mai ales la Sf. Gheorghe (Catărlez), unde refac Sicia între 1791-1794. Plecând din ținutul dintre Bug și Nistru, ei încearcă reorganizarea Siciei în Dobrogea, dar li se opun cazaciile ignatienei ai lui Nekrasov și lipovenii care-și vedea amenințate privilegiile. În tratativele duse cu Rusia, Poarta Otomană acceptă să-i îndepărteze de la graniță și ucrainenii ajung să întemeieze comunități pe litoralul Mării Mediterane.

Au loc încercări de refacere a Siciei la Seimeni, sau chiar în Banat, dar în 1803 se întorc la Sfântu Gheorghe. Ucrainenii se extind în Dobrogea de podiș și-și sporesc efectivul cu noi refugiați în urma anexării Basarabiei în 1812, după care își reorganizează Sicia în 1814 la Dunavățu de Sus, care funcționează până la 1828. Obștea militară a Siciei era supusă Portii Otomane dar își păstra autonomia.

În schimbul serviciilor militare obținea drepturi politice și economice pe o zonă extinsă. Instrucția militară funcționa și în vreme de pace și aceasta le permitea o atitudine demnă față de autorități și de forță pentru cei din jur.

Tabăra de la Dunavăț era înconjurată de canal pe trei laturi, avea un val de pământ pentru apărare și un șanț adânc pe a patra latură.

În sicie locuiau bărbații neînsurați iarna, iar vara plecau în căutare de lucru, pe timp de pace. Când erau plecați în război plecau și cei căsătoriți care locuiau în localitățile raialei.

Comandantul avea rang de pașă cu două tuiuri și un steag.

Clădirile din incinta Siciei erau case de pământ simple, acoperite cu stuf, cu camere de locuit cu mese lungi, lavițe și paturi simple. O construcție aparte era destinată șefilor, cancelariei și trezoreriei, numită „Palanca”. Mai aveau o casă a preotului, ca locuință și adăpost al obiectelor de cult.

Mai izolate erau biserică, piața și cărciuma. Principalele localități în care s-au așezat ucrainenii ce compuneau „raiaua” acestei sicii erau cele două Dunavețe, Sf. Gheorghe, Murighiol, Prislav (Nufărul), Pârlita (Victoria), Caraorman, Ciucurova, Telița, Ighița, Tulcea Veche, Azaclău (I. C. Brătianu). Ucrainenii erau răspândiți și în alte sate.

Adversitățile dintre cazacii zaporojeni (haholii, malorușii) și ceilalți slavi, lipovenii și cazacii necrasovi, s-au estompat. Aceștia erau acceptați în sicie numai după ce treceau prin „carantinele binelui”.

În anul 1928 se acumulaseră o serie de tensiuni între turci și ucraineni, dar și între cei din sicie și cei din afara ei, iar la izbucnirea războiului rusu-turc, hatmanul Kladki trece de partea rușilor, organizând trecerea Dunării a acestora, prin surprindere, la Isaccea.

După război cele două batalioane se retrag lângă Marea de Azov iar cei rămași suportă reacția turcilor, care distrug Sicia, decapitează aproximativ 1.000 de cazaci ucraineni și le retrag celorlalți privilegiile.

Mulți s-au stabilit în Tulcea și multe sate s-au depopulat. Statisticile au consemnat cifre cu mari fluctuații datorită incluziei lor la categoria „ruși”.

Tendența de asimilare a ucrainenilor în Imperiul Țarist și în cel Sovietic s-a manifestat și la nivelul comunităților locale din Dobrogea. După 1990 s-a observat o mai accentuată afirmare a identității iar căsătoriile mixte ale ucrainenilor au loc mai ales cu pereche aleasă dintre români, turci sau tătari și mai puțin dintre lipoveni. (cf. Mihai Milian, *Dobrogea ca mozaic etnic*, în vol. Steluța Pârâu, *Multiculturalitatea în Dobrogea*, 2007, pp. 187-198)

2.1.1.D. Turcii

Încă din Asia, popoarele turcice aveau o diversitate de triburi care, în contact cu mongolii, caucazienii și alte neamuri au suferit influențe în drumul lor către vest sau sud vest.

Saadi-Effendi (1193-1293), autorul analelor otomane „Tagiut-tevarich” spune că acest nume se dă locuitorilor din Chata (Kitahia sau Tartaria Mare), din șesurile Copciakului. Cei care au coborât către Asia Mică intră în contact cu arabi, trec la islamism și ramura dominantă a lui Othman, prin cuceriri, formează Imperiul Otoman.

Numele de „osmanlăi” vine de la numele sultanului Osman al Iconiei, succesorul lui Aladin și nepotul lui Erdogrul. Ajungând o putere în preajma și în dauna Imperiului Bizantin, devin un pericol pentru acesta și pentru întreaga creștinătate.

Primii care vor intra, însă, în Imperiul Bizantin vor fi alte ramuri venite pe la nordul Mării Negre și vor împânzi spațiul carpato-dunărean mai întâi, lăsând urme nu numai în

vocabularul limbii române, mai ales prin toponime, ci și în spațiul balcanic și cel central european: pecenegii, uzii și cumanii.

Nume ca „Peceneaga” „Comana” cunoscute la români, „Cumanovo” la sud de Dunăre, ținuturile „Cumania Mare” și „Cumania Mică” în vestul României sunt doar câteva exemple.

Imperiul Bizantin este nevoie să organizeze expediții pentru stăvilearea invaziei la Dunăre pentru îndepărțarea lor peste Dunăre și pentru respingerea și anihilarea celor pătrunși în sudul Dunării.

Cu pecenegii au loc lupte repetate în 934, 1048, 1053, 1091 și 1121. Între timp li se alătură uzii, în 1064. O parte dintre pecenegi și uzi trec la creștinism și se stabilesc în sudul Dobrogei unde în amestec cu valahii, protobulgarii și selgiucizii se constituie într-o formațiune statală dependentă de Constantinopol, condusă de sultanul din Iconia în anul 1261. Aceasta, agreat de împăratul Mihail Paleologul al VIII-lea, vine întâi în refugiu la Nicea și apoi în zona Cavarnei cu 10-12.000 de selgincizi și, din amestecul populațiilor menționate mai sus, rezultă: „găgăuzii” = „drept credincioși”, în antiteză cu „oguzii” = „necredincioși”. Sultanul, Izedin Kaigavuz, creștin după mamă, lasă conducerea statului unchiului său Sari Saltuk Baba Dede, după doi ani, în 1263, care moare în 1346 și al cărui monument funerar se află la Babadag, unde se stabilise între timp. Este o căpelenie militară și religioasă, devenită legendară, sanctificată de turci. La mormântul lui s-a înființat o mănăstire de derviși și toate căpeteniile turcilor, care treceau prin zonă, pașale, viziri, sultani, veneau pentru reculegere înainte sau după campaniile militare.

Legenda spune că, de fapt, acesta este doar unul din cele șapte morminte ale lui, pentru că el a cerut ca la moarte să fie îngropat în șapte locuri pentru ca urmașii să cucerească și să mențină aceste ținuturi într-un imperiu. Numai Babadagul însă, îi poartă numele.

O parte dintre selgiucizi au plecat în nordul Mării Negre, dar, din 1065, când își fac apariția cumanii, continuând luptele cu ei în 1086, 1148 și apoi cu armatele Asăneștilor, cărora li se asociază, din 1185, când se ridică noul „țarat româno-bulgar”, până la dezmembrarea și desființarea lui, bizantinii trebuie să facă față multor încercări, încheind alianțe și desfăcându-le, folosindu-i pe unii împotriva celorlalți, sau creștinându-i și acordându-le cetățenia.

După ce invadează Europa în 1241, tătarii, alt neam turcic, pătrund în nordul Dobrogei. Această zonă împreună cu sudul Basarabiei vor fi numite „Părțile Tătărești” până când, în 1343, coaliția româno-ungară îi va mâna dincolo de Nistru.

În același timp, stăpânirea Semilunei înaintă din sud către Dunăre și, după aproape un secol de stăpânire românească asupra moștenirii lăsate de Dobrotici, Mircea cel Bătrân, la 1417, și apoi ceilalți domnitori munteni și moldoveni sunt nevoiți după 1484, să cedeze Dobrogea până la Chilia.

Urmează mai bine de 400 de ani de stăpânire turcească, în care Dobrogea, administrată de pașa de la Silistra, se transformă treptat în provincie cu populație majoritar musulmană în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, cu administrație și legislație otamană, cu geamii și alte edificii islamică.

Așezările capătă denumiri turcești și multe dintre ele arată de unde erau aduși cei cu care au colonizat provincia: Anadalchioi (satul anatoliilor), Arnăutchioi (satul albanezilor), Lazchioi (satul lazilor), Vlahchioi (vlăhimea), Urumbei (prințul grec), Chirchizchioi (satul cerchezilor);

„Sangeacul” Tulcea face parte dintr-o regiune mai mare („vilaiet”) și este împărțit în nouă „cazale” (căimăcănii, districte), administrate de „valiu”, „mutesarif” și respectiv „mudir”. Judecătorul din Tulcea se numește „mola”, cel de apel „muftiu” iar cel de cază „cadru”, iar legea cea mai importantă „tanzimat”.

Taxa pe cap de locuitori (capitațiunea) este „haraciul”, pentru animale, „beylic”, iar pentru produse agricole (dijma în natură), „uşur”.

Stăpânirea romană a dus la formarea poporului român și a limbii române, iar cea otomană, deși de mai lungă durată, a dus la intrarea în vocabularul limbii române a unui mare număr de cuvinte de origine turcească, unele ca regionalisme dobrogene, dar nu a afectat vocabularul fundamental și structura gramaticală a limbii române. Se mai constată un grup de elemente care intră în cuvintele compuse, mai ales în toponimia Dobrogei și câteva sufixe în derivarea cuvintelor.

Religia, având la bază Coranul, este islamismul = „lăsarea în voia Domnului”, Alah. Moscheea, lăcaș de rugăciune are un turn înalt, „minaret”, cu o galerie exterioară circulară în care „imamul” sau „muezinul” ieșe într-o ușă orientată spre Meca și-i cheamă pe credincioși de cinci ori pe zi la rugăciune. Tot de atâtea ori aceștia se spală ritualic pentru purificarea trupului și a inimii.

Moscheea este ornată simplu cu citate din Coran, scrise sau țesute și înrămate, și cu numele celor patru imami, discipolii lui Mahomed, profetul lui Alah.

Țin patru posturi pe an, în care musulmanii se abțin de la mâncare și băutură până la apusul Soarelui. „Ramazanul” este a noua lună a anului turcesc și când răsare luna nouă următoare, începe „Bairamul” cu festivități și petreceri.

Ziua sfântă săptămânală este vinerea, ziua în care Mohamed, după ce a fugit de la Meca, noaptea, a ajuns la Medina în anul 622, care este începutul erei mahomedane, Egira.

Toate aceste practici și ritualuri făceau parte din viața așezărilor dobrogene, sate și mai ales târguri, mod de viață străin creștinilor, care-și aveau propria religie și pentru a cărui practicare cereau aprobare.

Aprobarea de construire a bisericilor punea condiția ca acestea să nu fie mai înalte decât casele turcești. De aceea, pentru a fi mai încăpătoare, românii au recurs la soluția de a le construi semiîngropate, ca cele de la Istria și Beidaud, și fără turle.

Cetățile romane, genoveze, românești sunt reactivate ca puncte de observare și cu scop defensiv: Enisala, Siliстра, Chilia, Isaccea, iar peste Dunăre turcii își creează zone tampon: raialele de la Brăila, Giurgiu etc.

În colonizarea Dobrogei turcii ocupă zonele împădurite din nordul și sudul provinciei, iar centrul este oferit tătarilor, pe care îi colonizează în mai multe rânduri.

Pentru că populația Dobrogei era rară, turcii încurajează venirea românilor de peste Dunăre și a mocanilor transilvăneni pentru a spori prosperitatea provinciei și creșterea sumelor încasate ca haraci și a dijmei. Cu aceleași scopuri oferă loc de sedere în Delta Dunării și în zona lacului Razim lipovenilor staroveri, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea și nemților în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Cazacii zaporojeni și albanezii trecuți la islamism ca și tătarii din stepă, cunoscuți ca războinici, trebuiau să dea contingente de oșteni și cai în timpul campaniilor militare în schimbul dreptului de sedere, de pescuit, de cultivare a pământului.

Un caz aparte este acela al coloniștilor cerchezi, care, după ce, în 1859, statul lor din Caucaz care a rezistat 30 de ani și în cele din urmă a fost ocupat de Rusia Țaristă, au primit adăpost în Imperiul Otoman, în număr de 400.000. Ei au fost distribuiți în vestul Balcanilor pentru a-i despărți pe bulgari de sârbi, în sudul Dobrogei și în centrul ei. În scurtul timp petrecut în zonă au îngrozit prin cruzimile și jafurile la care s-au dedat și au creat serioase probleme trupelor rusești în Dobrogea și celor române la sudul Dunării în timpul războiului ruso-româno-turc din 1877-1878, după care nu și-au mai găsit locul în acest spațiu.

Aceste colonizări masive au dus la crearea imaginii de mozaic etnografic pentru Dobrogea, dar densitatea populației a rămas tot mică din cauza deselor campanii militare duse în Europa de turci și pregătite mai ales în centrul militar de la Babadag. Pe de altă parte, războaiele ruso-turce din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea s-au dovedit devastatoare pentru Dobrogea prin dislocarea populației, rechiziții în hrană și animale, devastări și incendieri de așezări, pierderi materiale și umane, nesiguranța vieții și plecarea multora spre alte orizonturi.

Declararea Independenței României la 9 mai 1877 și semnarea actului de trecere a Dobrogei la România, la Tulcea, în 14 Noiembrie 1878, a însemnat revenirea acestui ținut la spațiul de spiritualitate românească carpato-danubiano-pontic și, în același timp, o descătușare a energiilor de accelerare a progresului și modernizării.

Cum era și firesc, retragerea administrației și armatei turcești a atras și repatrierea celor de religie musulmană în mai multe etape și, în consecință, creșterea treptată a procentului populației românești în Dobrogea. (cf. Mihai Milian, *Dobrogea ca mozaic etnic*, în vol. Steluța Pârâu, *Multiculturalitatea în Dobrogea*, 2007, pp. 200-204)

2.1.2. Aspecte ale locuirii interetnice în arealul Deltei Dunării și zona limitrofă

Zona Deltei Dunării se definește, în toată complexitatea faptelor de cultură materială și imaterială ca o zonă de conlocuire și conviețuire etnică.

Surprindem manifestarea acelorași fenomene ale coetnicității, dar reprezentarea acestora este relevantă prin alte coordonate și în alte procente decât în celealte areale/microzone ale Dobrogei.

Mentionăm însă că particularitățile arealului Deltei Dunării datorate, în mod firesc, pe de o

parte habitatului, pe de altă parte unui alt mod de viață a etniilor care conviețuiesc aici, impun o abordare a acestuia, ca o zonă aparte.

Pentru a înțelege manifestarea acestor aspecte de viață socială și civilizație, se impune să facem câteva referiri de ordin geografic și istoric asupra arealului fără a trata exhaustiv problematica ce, de altfel, constituie mobilul altor studii.

Constantin Giurescu în lucrarea *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne* face referiri la izvoarele care notează prezența românilor în Delta Dunării încă din evul mediu. Sunt citate Cronica bizantinului Ducas (1461) și Cronica de la Nürnberg (1493), acestea din urmă menționând că „românii locuiesc și insulele Dunării, între care insula Peuce, vestită la cei vechi; au așezări și în Tracia”. Prin insula Peuce se înțelege îndeosebi Delta Dunării, în întregime sau în parte, iar Tracia însemna pentru cronicarul german, malul drept al Dunării, deci și Dobrogea.

Hărțile secolului al XVI-lea menționează o serie de așezări omenești din deltă, dar din numele lor nu se poate trage nici o indicație cu privire la populația românească.

Menționăm însă că pentru perioada secolelor al XVII-lea – al XVIII-lea, informațiile etnografice parvenindu-ne numai din surse livrești și neputând fi confirmate de cercetarea de teren, fie că datele respective sunt sumare și generale, fie că distanța în timp nu a mai permis reținerea faptului etnografic în memoria colectivității, acestea nu au constituit obiectul analizei noastre.

Mărturiile din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (izvoare cartografice, studii) referitoare la populația din Dobrogea, explică o serie de fenomene sociale și evidențe socio-ethnografice, iar pe de altă parte, pentru sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea, etnograful coroborează datele livrești cu cele înmagazinate în memoria colectivității.

Dintre izvoarele cartografice din secolul al XIX-lea, de cel mai mare interes este harta statistică rusă, alcătuită în ce privește Dobrogea, chiar în timpul războiului din 1828-1829, înainte de tratatul de la Adrianopol și publicată în 1833. Harta respectivă arată o serie de toponimice românești unele dintre ele foarte expresive (ostroavele dunărene „Cap di drac”, „Ivănești”, „Tataru”, „Chiper”, „Matița”, „Păpădia”, „Gârla Sondrea”, „Peniș”).

Arealul Deltei Dunării capătă o configurație etnică deosebită prin venirea, în timp, a populațiilor salve (ruși-lipoveni, ucraineni).

Ca urmare, problematica aculturației între români și celelalte etnii se impune a fi studiată în spațiul Deltei Dunării cu atât mai mult, cu cât mediul geografic, tipurile de așezări, venirile celorlalte etnii încă din perioade anterioare secolului al XVIII-lea, au determinat o conviețuire pașnică, ducând, dincolo de aculturație, la interferențe ce s-au concretizat, în timp, ca izomorfisme ale factorilor de civilizație și cultură.

Acste aspecte de viață socială, similitudinile, au fost determinate de mediul natural, de religia asemănătoare (ortodoxismul), de concepțiile asupra lumii și vieții, aceleași în același moment al dezvoltării sociale și istorice.

Conviețuirea românilor cu celelalte etnii (ucraineni, ruși-lipoveni) a determinat în arealul

deltei fluviale anumite *similitudini* în manifestarea unor fapte și aspecte de viață tradițională, dar și menținerea unor *diferențe* care devin aspecte distințe, individualizând una sau alta din etnile care au trăit și trăiesc deopotrivă în același mediu natural și social. Prezența în arealul Deltei a grupurilor de populație slavă (ucraineni, ruși-lipoveni) prin venirea lor în etape diferite, se pare chiar anterior secolului al XVIII-lea, a generat conturarea unor forme de viață socio-culturală deosebită și unică – totodată – în raport cu restul Dobrogei.

Datorită faptului că memoria colectivității nu reține decât date de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, este dificil de stabilit arhetipurile unor aspecte de viață tradițională. Mutățiile firești care au intervenit în viața tradițională s-au manifestat în acest spațiu printr-o influență a orașului de foarte devreme, ceea ce a determinat ca multe obiecte sau materiale să fie cumpărate deopotrivă de români și de celelalte etnii, de la Ismail, Tulcea și Chișinău. Ca urmare, era firesc să apară, chiar la sfârșitul secolului al XIX-lea, izomorfisme ale unor aspecte de viață.

Dacă avem în vedere și datele statistice demografice, începând cu cele din 1904 și continuând cu cele oferite de Prefectura Județului Tulcea, Direcția județeană de statistică, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare „Delta Dunării”, pentru anii 1930, 1956, 1966, 1987, 1992, 2002, la care coroborăm și datele anchetelor de teren, observăm că este dificil de fixat procentul real al celorlalte etnii în raport cu populația românească. Faptul se datorează:

- înscrierii în datele statistice conform declarației fiecărui individ, care putea fi eronată
- înscrierii tuturor grupurilor slave în aceeași grupă, fie înscrierii în grupa populației românești a ambilor parteneri dintr-un cuplu, în cazul în care numai unul era român
- procesului de asimilare lingvistică ce a dus la înscrierea mai multor grupe de populații într-o singură grupă.

Cu toate aceste aspecte – care pot fi considerate particulare – putem sublinia faptul că *statisticile din 1992 și 2002 privind populația pe naționalități în perimetru R.B.D.D* relevă că, în genere, structura demografică a localităților din zona deltei fluviale nu s-a schimbat.

Diferențele care apar la nivelul microarealelor din zona Deltei Dunării se datorează și evenimentelor socio-istorice diferite care au avut loc într-unul sau altul din areale.

2.2. Scurt istoric al localității

Primele date istorice referitoare la locuirea spațiului pe care se află astăzi așezarea sunt din perioada romană. G. Dănescu descrie Mahmudia ca o așezare foarte veche, din epoca romană, când se numea „Cetatea Crucii” (Grigore Dănescu, *Dicționar geografic, statistic și istoric al județului Tulcea*, București, 1896, p. 313).

M. D Ionescu menționează aşezarea localității pe ruinele vechii cetăți romane Salsovia:

„Pare-se că orașul de azi este zidit lângă ruinele vechiului Salsovia, din care n-au mai rămas decât temeliile cetății. Ea avea 125m lungime și tot atâta lățime. Are forma unui hexagon cu 6 laturi; aşezată pe un platou de pe brațul Sf. Gheorghe, pe care-l domină cu 50-70m. În 1872, zidurile de piatră ale cetății aveau în partea bine conservată, o înălțime de 3 m și o lățime de 2. În afara zidurilor, de jur-împrejurul cetății, se afla un șanț de pământ ce o înconjura ca o cingătoare; acest șanț avea pe la 1872 o adâncime – nu în toate părțile păstrată – de 5-6 m. În multe locuri, șanțul astupându-se, s-a transformat în val. E posibil, ca acest șanț să fi fost opera genovezilor, care au stăpânit în veacul de mijloc pe aici. Cercetătorii de comori au găsit în aceste ruine niște vase de pământ colosal de mari, făcute din pământ ars și îngropate la un stat de om. Ele erau pe dinăuntru căptușite cu pânză și erau pline cu mălai ars, ceea ce înseamnă că au fost arse, de aici se deduce, că cetatea a fost distrusă printr-un groaznic incendiu, probabil în timpul năvălirilor barbare. În războiul din 1828-1829, o luptă, ale cărei detalii sunt necunoscute, a avut loc în propiere de Mahmudia. Din timpi necunoscuți, orașul a fost fondat de o colonie de români care îi detine denumirea de Beștepe Românesc, spre deosebire de cel turc. Sultanul Mahmud al II-lea, pe la 1832, declară localitatea oraș și o numi Mahmudieh; aici fondă și o giamie, care s-a reconstruit de Abdul-Hazis. Tot căm în acest timp, o familie românească, numită Gâscă, a zidit biserică creștină. Mobilierul acestei biserici a trecut în urmă la Biserică Sfântul Nicolae, din Tulcea, clădită în 1846 de aceeași familie. În ajunul războiului din 1877-1878, orașul a fost fortificat în partea s-a apuseană prin două uvraje mari semi-permanente, dar care n-au folosit la nimic. Astăzi, orașul are forma unui dreptunghi, cu baza cea mică rezemată pe Brațul Sfântul Gheorghe. Terenul este în pantă dulce spre braț. Are o stradă principală pe mijloc și câte două laterale paralele, în dreapta și stânga acesteia; cele transversale sunt scurte, strâmte și neregulate. Pe strada principală sunt aşezate prăvăliile cu streșini prelungite și sprijinite pe stâlpi, au un aspect cu totul oriental. Orașul este nepavat, murdar; iluminatul este iluzoriu, paza și serviciul municipal, de asemenea. (...) Case sunt 436, bordeie 3, prăvălii 4, mori 10, fântâni 1. Bugetul comunei se compune din 15.520 lei la venituri și 14.731 lei la cheltuieli, dând un excedent în timp de 5 ani de 3944 lei. Sunt în comună 299 contribuabili. Instrucția publică se predă într-o școală mixtă, cu doi învățători, fondată de locuitpri în 1883, costă 4.000 lei, are 10 ha pământ ca venit, și frecventată de 142 copii. Primăria n-are încă un local. Biserici sunt: o biserică creștină, despre care am mai vorbit, ea a fost reedificată în 1864, s-a reconstruit în 1899 și a costat 35000 lei; are filiale în Gorgova și Cara-suhat; are un preot și-un cântăreț; mai e o biserică a lipovenilor bespopoviți, una a lipovenilor nămolaci și una a lipovenilor popovi; se mai află și o giamie despre care s-a vorbit, deservită de 3 hogi, cum și o sinagogă cu hahamul ei.” (M. D. Ionescu, Dobrogea în pragul veacului al XX-lea, București, 1904, p. 400-401).

După cum menționează prof. Ciocan Ion în *Monografia localității Mahmudia*, cetarea Salsovia era amintită pe la anul 200 d.H. ca cetate romană. Pe timpul împăratului Valens goții au ars-o din temelii, a fost părăsită, nemaifiind menționată până în secolul al XV-lea, când au reconstruit-o negustorii genovezi.

Firul istoriei se întrerupe pentru mai bine de trei veacuri. Între anii 1828-1829, localitatea este menționată în două hărți militare, una rusească și alta austriacă. În harta rusească este

menționată sub numele de „Mold. Beștepe” cu 72 gospodării existente la acea dată. Ion Ionescu de la Brad menționează Mahmudia printre localitățile pustiite în urma războiului rusu-turc. Fiind apoi populat cu familii venite din Moldova. Familii de moldoveni care s-au perpetuat în timp sunt: Dogaru, Bălan, Istrate, Roșu.

Din 1832 Sultanul Mahmud II declară localitatea oraș și o numește Mahmudieh, având 20 000 locuitori. Așezarea a căpătat o importanță strategică în perioada ocupației turcești. (cf. Ciocan Ion, Monografia Comunei Mahmudia, manuscris, Arhiva Primăriei Mahmudia, pp. 47-51)

Constantin C. Giurăscu în lucrarea *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, Constanța, consemnează că, abia în anul 1854 Sultanul Mahomed V a zidit în sat o biserică (giamie), i-a dat numele său și la ridicat la rangul de târg.

Tradiția orală leagă toponimul Mahmudia de o legendă: „*O Tânără și frumoasă româncă Lia s-a îndrăgostit de un turc Mahmud. Deoarece părinții s-au opus dragostei lor, ei s-au înecat. În amintirea lor, localitatea și-a luat drept toponim, numele băiatului.*” (inf. Vrămuleț Gherghina, primarul comunei, consemnat Steluța Pârâu, 1993)

Ion Ionescu de la Brad în lucrarea *Excursion à agricole dans la plaine de la Dobroudja*, apărută la Constantinopol în 1850 menționează pentru localitatea Mahmudia prezența majoritară a românilor „*de trei ori și ceva mai numeroși decât bulgarii (...), și depășeau cu mult pe tătari și pe turci*”.

La sfârșitul secolului al XIX-lea în structura populației predomina elementul etnic rusesc (ruși-lipoveni 112 familii cu 553 persoane) urmat de români – 71 familii (378 persoane), turci-tătari – 34 familii cu 140 persoane, evrei 18 familii cu 89 persoane, bulgari 7 familii cu 47 persoane și 2 locuitori armeni.

M. D. Ionescu menționează la 1904 un total de 1437 locuitori din care: 516 români, 328 lipoveni fără popă, 120 tătari, 213 ruși, 93 lipoveni cu popă, 80 bulgari, 71 evrei, 12 greci, 2 germani, 1 găgăuz, 1 albanez.

Anuarele statistice publicate furnizează următoarele date cu privire la populația localității: în anul 1930 erau 2150 locuitori cu 432 gospodării, două clădiri cu destinație publică (probabil școala și primăria); în 1970 erau 5255 locuitori; în 1975 – 5618 locuitori; în 1980 – 5740 locuitori; în 1985 – 5588; în 1990 – 5286 locuitori.

La recensământul din 2002 s-au monitorizat 2905 persoane din care: 2343 români, 506 lipoveni, 28 turci, 26 ucraineni, 1 polonez, 1 rrom.

Numărul redus de locuitori de etnie turcă se datorează fenomenului, de altfel general în Dobrogea, de migrare a acestei etnii dinspre localitățile rurale spre cele urbane (Tulcea, Constanța). Menționăm în acest sens și informația orală conform căreia multe familii de turci din Mahmudia s-au mutat la Tulcea pe strada Mahmudiei. (inf. Geambai Nedin, consemnat Titov Iuliana, februarie 2009)

Acest fapt explică și dificultatea reconstituirii, în demersul nostru, a modului de viață a etniei turce de la gospodărie și locuință până la mentalități, obiceiuri și viață religioasă.

III. Arhitectura

3. 1. Arhitectura – Segment al civilizației și culturii tradiționale

Cercetarea și analiza, din perspectivă etnografică și/sau etnologică privind habitatul unui areal, viața cotidiană desfășurată în cadrul acestuia, evidențiază o serie de relații între structuri, manifestate atât la nivelul general al domeniului, cât și la nivelul particular al fiecărui obiect.

În acest sens subliniem sistemul de relații ale părților constituante relevant în diferite aspecte ce trimit spre sfera largă a habitatului (tipul de aşezare și arhitectură; modalitățile de practicare a unei ocupații, a unui meșteșug și instrumentarul utilizat; locuința și construcțiile anexe ale gospodăriei; planimetria și mobilierul locuinței; tipul de locuință, material și decor etc.).

Construindu-și o casă, omul își creează o lume a sa și o organizează pentru a locui în ea; după ce casa a fost construită, totul capătă contur, iar sensul făuririi zidurilor și acoperișurilor casei se desăvârșește prin prezența altor obiecte necesare: o ladă pentru „păstrarea hainelor”, o masă și scaune, țesături pentru așternut și învelit, corpuri pentru iluminat etc. Utilată cu atâtea obiecte necesare activităților cotidiene, casa își îndeplinește rostul său de adăpost, de loc al concentrării diverselor ocupații, de spațiul unde se plăsmuiesc originale creații, un spațiu de locuit și de regăsit.

Prin întregul ei, casa este, poate, expresia definitorie a modului de viață, a viziunii uneia sau alteia dintre comunități asupra spațiului de locuit, și nu în cele din urmă, expresia definitorie a spiritualității unui neam: „o casă oriunde ar fi ea, durează și depune neîncetat mărturie cu privire la mișcarea lentă a civilizațiilor, a culturilor încăpătâname să păstreze, să mențină, să repete”(Fernand Braudel, *Structurile cotidianului*, București, Editura Meridiane, 1984, p.7)

Exteriorul casei se subordonează, de asemenea, utilului, ansamblul gospodăresc fiind completat de gard și de poartă, cât și de construcții cu destinații precise în adăpostirea roadelor muncii.

Ansambul gospodăresc, completat de construcțiile anexe, cu caracter economic, și de împrejmuiiri (gard, poartă) amplifică relația funcțional-estetic, înțelegând prin această din

urmă valență atât echilibrul fiecărei construcții, ordinea dispunerii acestora, cât și frumusețea elementelor decorative ale locuinței sau măiestria realizării împrejmuirilor. În acest sens, evident se poate aborda și problema esteticii habitatului.

Arhitectura Dobrogei evidențiază existența relațiilor de interdependentă în raporturile volumetrice dintre prispă, acoperiș și aplecătoare ale casei joase, dar și în elevația casei cu temelie înaltă a cărei structură echilibrată între pivniță, soclu, pridvor și perete „mărturisește” despre aplicarea unor reguli arhitectonice bine cunoscute și ingenios aplicate. Pământului, materie primă predominantă în arhitectura dobrogeană, i se asociază stuful, papura, țigla, olana, și mai puțin, lemnul.

3.2. Aspecte ale arhitecturii tradiționale în arealul deltei Dunării și zona limitrofă

Similitudini. Diferențe. Interferențe. Aculturatie

Patrimoniul cultural din zona Deltei Dunării necesită din perspectiva demersului nostru, o abordare intrinsecă, sub toate aspectele: etnografie, folclor, lingvistică, relații sociale.

Subliniem că demersul nostru are în vedere doar acele fapte de civilizație tradițională ce au constituit obiectivul, și implicit rezultatele, cercetării noastre în această etapă.

În raport de situațiile reprezentării faptelor, vom aborda problematica, atât la nivelul similitudinilor și diferențelor între etnii, cât și la nivelul microarealelor deltei.

3.2.1. Gospodăria

Structura gospodăriei este determinată de un complex de factori ce acționează în interdependentă, și anume: habitatul în care este amplasată, vechimea așezării, tipul de așezare în raport de structură, textură și funcția economică, ocupația de bază a locuitorilor, etapa în care a fost construită gospodăria și fazele de constituire a acesteia prin adăugarea uneia sau alteia din anexe, etnia gospodarului.

În funcție de aceste aspecte și gospodăria este adaptată satisfacerii necesităților cotidiene ale familiei, adăpostirii atelajelor, uneltelor, animalelor și produselor activității economice desfășurate.

Din perspectiva demersului nostru, menționăm și la nivelul acestui segment de viață socială, fenomenul similitudinii. Aceasta se conturează din structura gospodăriei, aceeași la toate populațiile care au conviețuit în aceste sate, în coordonatele acelei pendulări a procentului de populație majoritară.

Analiza structurii gospodăriei evidențiază:

- a) segmentarea spațiului gospodăriei în două curți: "curtea casei" și "curtea (oborul) animalelor", grădina, fapt ce ține de necesitățile și de ocupația de bază a locuitorilor.
- b) prezența următoarelor construcții componente ale gospodăriei: casa, bucătăria de vară, adăpostul pentru animale, cuptorul, baia, canticul pentru păsări.

Mentionăm că prezența acestor construcții variază de la o gospodărie la alta, în funcție de starea economică a proprietarului și de starea în care se află gospodăria, fiind bine cunoscut fenomenul demografic din aceste localități.

Exemplificăm în acest sens: gospodării în care nu se mai găsesc adăposturile pentru animale; gospodării în care se găsește numai un tip de adăpost pentru animale în funcție de cele pe care le are proprietarul; gospodării în care se refac sau se construiesc anexe (magazie, cuptor, bucătărie de vară) proprietarul reluând activitatea chiar dacă numai ca activitate sezonieră.

În ce privește dispunerea casei și a anexelor în spațiul gospodăriei, remarcăm faptul că nu este o regulă, ci fiecare proprietar își organizează gospodăria în funcție de necesitate. Singura regulă care "acționează" în ce privește organizarea gospodăriei este segmentarea în "două curți".

Împrejmuirile exterioare erau altădată numai din stuf, acum sunt din diferite materiale: stuf, papură, nuiele, scândură, plase de prins pește. Împrejmuirile interioare în general lipsesc, uneori sunt făcute din cătină și mai rar din stuf (unde gospodăria este dezvoltată).

Referitor la poziția casei față de stradă, remarcăm, aproape ca o regulă, orientarea cu fațada îngustă (secundară) spre drum. Evident că apar și alte manifestări ale acestui aspect al poziției casei, și pe care le considerăm particularități: orientarea casei și cu fațada principală spre drum, case amplasate cu spatele spre uliță

Poziția construcțiilor cu caracter economic în cadrul curții variază în raport cu casa și față de stradă de la o gospodărie la alta. În general, însă, acolo unde există toate construcțiile acestea sunt astfel dispuse: în curtea din față ("curtea casei") sunt plasate: casa, bucătăria de iarnă, bucătăria de vară, baia; în "curtea animalelor" (dezvoltată în spatele casei sau lateral de ea) se află amplasate construcțiile anexe pentru adăpostirea animalelor, spațiile pentru nutreț, ș.a. Lipsa uneia sau alteia dintre construcțiile componente determină o reducere a spațiului uneia sau alteia din curți, fără însă "a se încalca" regula segmentării în "curtea casei" și "curtea animalelor" / „ograda”. Acest mod de organizare a gospodăriilor are tendința de separare a celor două tipuri de activități economice: pregătirea hranei și creșterea animalelor. Prezența bărcilor de pescuit în multe gospodării este un indiciu al practicării pescuitului.

3.2.2. Locuința. Planimetria și elevația

Analizând *planimetria și elevația locuinței* din arealul Deltei Dunării și a zonei limitrofe se evidențiază fenomenul general din perspectiva coetnicității și anume *similitudinea*.

Similitudinile dintre locuințele populației românești, celei ucrainene și a celei lipovenești

a) Materiale și tehnici de construcție: referitor la acest aspect subliniem faptul că în arealul studiat materialele utilizate sunt: pământul (lutul), lemnul, stuful, iar în ce privește tehnicele de construcție întâlnim: *case construite pe furci cu stâlpi de stejar sau salcâm; case construite din ceamur; case din chirpici.*

Acoperișul caselor indiferent de materialul de construcție este în două ape. Plafonul este format din grinde longitudinale, "cosoroabe" (grinzi transversale), peste care se pune stuful și se lipește cu ceamur. Căpriorii șarpantei se aşază perechi cu un capăt pe cosoroabe și cu celălalt pe grinda de coardă. După ce s-au bătut lețurile se face învelitoarea din maldăre din stuful. Unele case sunt învelite "nemtește" cu stuful mărunt, retezat și bătut pe toată suprafața acoperișului. În această tehnică sunt învelite atât casele românești cât și cele ucrainene sau lipovenești. Casele învelite "rusește" au stuful cu tulipa groasă și lungă cât panta acoperișului. Cele două tehnici se întâlnesc în realizarea învelitorii caselor aparținând deopotrivă celor trei etnii din nalizate. Deosebirea dintre cele două tehnici constă în modalitățile de realizare, dar mai ales în faptul că prima dintre ele dă o mai mare rezistență învelitorii și un aspect estetic deosebit. Învelitoarea are, pe creastă, o împletitură, iar capetele coamei sunt tot din stuful. Alături de acest material tipic și tradițional, totodată, se întâlnesc și materiale noi pentru învelitoare: tablă, țiglă, azbociment. Pereții caselor se spioesc cu var în care se amestecă puțină sineală.

b) Planimetria casei: în ce privește acest aspect, din perspectiva similitudinilor, menționăm dezvoltarea casei pe direcția longitudinală de la nucleul de bază: sala mediană și două încăperi, indiferent de etnia proprietarului. Faptul este observabil atât în planul caselor românești cât și a celor lipovenești sau ucrainene. Similitudinea este:

- "sală" și "casă"
- "tindă" și "cameră"
- "cameră" - "sală" - "casă"
- "cameră" - "cameră" - "sală" ("hol") - "cameră"
- "odaie" - "sală" - "odaie"
- "casa mică" - "tindă" - "casă mare"
- "casa de la drum" - "sala" - "casa"

La acest plan general adăugăm și câteva variante (de altfel rar întâlnite) care au fost generate de amplificarea prin dezvoltarea în longitudine a nucleului de bază cu încăperi ce au diverse funcționalități. Exemplificăm:

- "bucătărie de iarnă" (și pentru dormit) - "casă de curat" - "tindă" - "casă de curat"
- "casă curată" - "tindă" - "casă" - "bucătărie" - "marchiză"
- "sală - bucătărie de iarnă" - "casa mică" - "tindă și odaie" - "casă mare".

Observăm că indiferent de denumirea încăperilor locuinței și de dezvoltarea acesteia, nucleul planimetriei locuinței oricare din etnii este: două camere dispuse de o parte și de alta a celei din mijloc ("tindă", "sală", "hol"). Denumirile de "sală" și "hol" evidențiază pătrunderea neologismului în limbajul oricareia dintre cele trei etnii.

Se impune să menționăm un aspect care diferențiază, la nivelul acestei secvențe a demersului nostru, localitățile din arealul Deltei Dunării Dacă în arealul comunei C. A. Rosetti sau a comunei Jurilovca constatăm utilizarea frecventă a denumirilor încăperilor în limba fiecărei etnii, în alte localități (Pardina, Pătlăgeanaca, Mahmudia) termenii slavi apar sporadic, generalizându-se cei din limba română; mai mult decât atât, la fiecare dintre cele trei etnii (indiferent de procentul în care se află într-o sau alta din localități) apar termeni care au înlocuit pe cei vechi: "cameră" pentru "casă" (care denumea încăperile locuinței); "sală", "hol", "dormitor" (termeni neologici).

c) Elevația; elemente din construcția casei. Din această perspectivă *similitudinile* privesc tipologia casei, în ansamblul ei, ceea ce permite să menționăm:

C1 casa se înscrie în tipul de casă joasă dezvoltată în lungime.

C2 prezența prispei în planul caselor.

C3 prezența stâlpilor pe toată lungimea prispei, uneori și pe una din fațadele laterale.

C4 amplificarea nucleului inițial prin prezența în lateral a unei aplecători și/sau magazii; în genere locuința se dezvoltă în lungime și nu în adâncime.

C5 prezența rară a pridvorului în fața tindei; apare mai des fără însă a deveni o caracteristică, în fața tindei "o aplecătoare" într-o apă, cu pereții liberi și care are rolul de a feri de ploaie intrarea casei; ca o noutate apare în fața intrării, uneori pe lateral (în locul aplecătorii) o marchiză.

C6 decorul arhitectural în lemn (tehnica traforului și aplicării). Casele au un decor simplu care se reduce la câteva elemente: frontonul, pazia, creasta din scândură traforată și stâlpii. Tehnicile folosite la realizarea decorului sunt traforul, decupajul cu fierăstrăul și aplicarea motivelor. În general motivele ornamentale se pot grupa în două categorii: geometrice din care fac parte semicercuri și florale stilizate; acestea din urmă apar la pazia casei dispusă pe toată lungimea ei, traforul simbolizând diverse flori sau sunt dispuse radial sub forma unei glastră cu flori care "împodobește" frontonul casei; atrage atenția la unele case decorul de deasupra învelitorii din stuf și care este o "creastă" din scândură cu flori traforate montate pentru a proteja învelitoarea; stâlpii au ca ornamente capiteluri cu motive ce se obțin din decupaj după tipar prin tăiatul cu fierăstrău.

C7 o grupă aparte de case (prezența lor însă e nouă) o constituie casele cu tindă retrasă, având în față o arcadă cu stâlpi de zidărie precum și stâlpi pe două laturi.

La nivelul structurii locuinței (planimetrie și elevație) în raport cu poziția față de drum și modul de amplasare, menționăm:

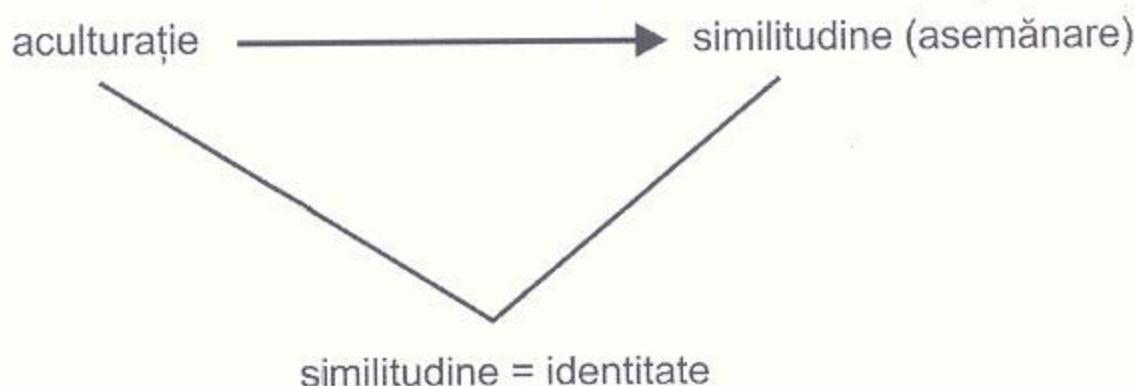
- *similitudinea* dispușării caselor față de drum, împrejmuirile exterioare cuprindând întregul perimetru inclusiv fațada laterală (atunci când casa este foarte aproape de drum) acest aspect se întâlnește la gospodăriile tuturor celor

trei populații, argument al manifestării similitudinii ca fapt de conviețuire etnică.

- diferențele nu se manifestă la nivelul celor trei populații din aceste sate, ci între microarealele Deltei. Din această perspectivă menționăm că la populația lipovenească din Sfîștofca sau Jurilovca apare acea caracteristică a amplasamentului locuinței și raportul ei cu strada, cu împrejmuirile exterioare relevantă pentru etnia respectivă: casa are fațada secundară în stradă (liberă) cu sau fără prispă și stâlpi, iar împrejmuirea exterioară începe de la colțul casei; deseori în fața fațadei libere apare o bâncuță care, mai nou s-a mutat în dreptul gardului. Prin acest aspect, locuința populației lipovenești se diferențiază de locuințele celorlalte populații din același areal. Spre deosebire de Sfîștofca sau Jurilovaca în localități ale altor microareale (Pătlăgeanca, Mahmudia - unde există populație lipovenească) locuințele aparținând acestei populații nu păstrează caracteristica amintită, ci întreaga structură se subordonează celei generale pentru întregul areal. Evident că situația se explică prin numărul mic de locuitori aparținând populației lipovenești (spre deosebire de localitățile care au fost compact lipovenești), mișcării de populație în urma atâtore fenomene sociale și naturale, astfel încât gospodăriile au fost mereu distruse și refăcute după cum s-a putut și de ce nu, ca și la "ceilalți".

Între aspectele analizate la nivelul gospodăriei și locuinței pentru a-l releva pe cel care se evidențiază în acest areal, se impun să menționăm un alt aspect, care deși se remarcă azi, tot ca o *similitudine* este de fapt rezultatul unei *aculturații*.

În acest caz similitudinea, care în genere, se referă la elemente comune, păstrând unele note particolare, se manifestă ca identitate în structura interiorului. La nivel grafic fenomenul se poate reprezenta:

Aspectul la care ne referim îl constituie prezența în interiorul locuinței, a unui element constitutiv și anume aşa-numita "lijancă". Aceasta este un gen de pat de pământ construit lângă sobă și care se încălzește în timpul iernii datorită unei instalații originale și construcții cu totul ingenioasă. și anume căldura vetrrei este dirijată printr-un circuit de "fumuri" creat în patul de pământ (de fapt o platformă înălțată); pentru construcția sistemului de încălzire sunt folosite ceamur, chirpic, piatră, cărămidă, bară de fier și lemn. Caracteristică populației slave (ucraineană și/sau lipovenească), "lijanca" se întâlnește acum și în casele românești

fiind un element preluat și adoptat, corespunzând necesităților. Funcționalitatea de o valoare maximă a acestei "sobe-pat" a determinat preluarea de către populația românească respectivei instalații de încălzire.

3.3. Arhitectura tradițională din Mahmudia

Între general și particular

Raportând arhitectura localității Mahmudia la caracteristicile gospodăriei și locuinței din arealul Deltei și a zonei limitrofe, surprindem pe de o parte subordonarea în trăsăturile generale ale arealului, iar pe de altă parte câteva particularități.

3.3.1. Tipuri de gospodărie

Amplasarea în cadrul așezării

- a) Majoritatea gospodăriilor sunt amplasate fără spații intravilane, ceea ce relevă o anumită continuitate.
- b) Unele discontinuități se pot observa spre brațul Sf. Gheorghe și în partea de sud a satului. Acestea se datorează poziției terenului nefavorabil construcțiilor.
- c) Din punct de vedere economic, structura gospodăriilor este ușor diversificată, aspect generat de faptul că, dincolo de activitățile agricole și de creștere a animalelor, o ocupație importantă a constituit-o și pescuitul.
- d) Gospodăriile din Mahmudia sunt diversificate în ceea ce privește numărul anexelor, amplasarea lor și înfățișarea acestora din punct de vedere al planului și al elevației.
- e) Principalele anexe, construcții componente ale gospodăriei din Mahmudia, sunt: grajdul, bucătăria de iarnă, bucătăria de vară, magazia, curnicul, samalâcul, cuptorul cu plită, cotețul pentru păsări.
- f) Dispunerea construcțiilor anexe / economice în cadrul curții se face în mod diferit de la o gospodărie la alta, în raport de criterii determinate de funcționalitate și de căile de acces.
- g) Amplasarea construcțiilor anexe / economice în cadrul gospodăriei se raportează la :
 - poziția terenului față de uliță
 - mărimea acestuia
 - locul unde se află casa
- h) În general casa este amplasată cu fațada secundară spre uliță.
- i) Frecvent, apar și construcții în structura cărora casa este orientată cu fațada

- principală spre uliță.
- k) Puține sunt casele amplasate cu spatele spre drum.

3.3. 2. Amplasarea construcțiilor

- anexe în cadrul gospodăriei
- Observăm că amplasarea acestor construcții nu este identică în gospodăriile din localitate. Nu există «o regulă» impusă de tradiție. În acest sens menționăm câteva modalități de dispunere a construcțiilor anexe fără a le considera însă tipare.
- grajd construit în unghi drept cu casa fiind sub același acoperiș cu bucătăria de vară și cu magazia.
 - hambarul dispus în fața casei
 - samalâcul, folosit la depozitarea furajelor pentru animale, este situat de obicei în preajma grăjdului
 - porumbarul apare ca o anexă independentă, dar și sub același acoperiș cu o altă construcție, în genere, magazia.
 - în situația în care grăjdul se construia în același timp cu casa, acesta închidea una din laturile curții, având axa longitudinală perpendiculară pe cea a casei.
 - baia cu aburi sau baia neagră lipovenească amplasată în «curtea din spate» fie, paralel cu casa, fie lateral de aceasta.

3.3.3. Locuința

Caracteristici generale și particulare

Locuințele populației românești nu se deosebesc de cele ale populației ucrainene sau a celei lipovenești.

Materialele folosite la construcția caselor sunt cele tradiționale, utilizate și în alte sate dobrogene : pământul, paiele, piatra, stuful, papura, lemnul

Casele nu se construiau pe temelie. În genere se zidea doar un soclu de aprox. 0,20 m de piatră cu liant din lut moale, iar peste acest soclu se ridicau pereții din ceamur și, ulterior, din chirpici.

Acoperișul, în întreg ansamblul său (asterială, învelitoare – material, tehnică, tip, formă) se înscrie în coordonatele caracteristice arhitecturii din arealul Deltei și al zonei limitrofe- la care ne-am referit în subcapitolul anterior- și prin anumite elemente în tipologia locuinței din Dobrogea.

- acoperiș în «două ape»
- învelitoare din stuful în tehnica «bătut rusește» și respectiv «bătut nemțește»
- frontonul / «fundul» casei realizat din stuful sau scândură

3.3.3.A. Planimetria locuinței. Tipuri de locuințe

- o cameră și tindă, fără prispă și fără stâlpi - cel mai vechi tip de plan
- două camere și prispă parțială ; ca variantă se relevă planul în care cea de a două cameră înaintea aproape de limita din față a prispei, unde se află amplasați stâlpii. Din punctul nostru de vedere, varianta se constituie ca o modificare în structura planimetrică a unor dintre locuințe, dar nu poate fi considerată variantă în tipologia planimetriei tradiționale.
- două camere și tindă centrală – tipul predominant de locuință- cu unele variante generate de extinderea în plan a uneia din camere :
- două camere, tindă și prispă parțială
- două camere și tindă retrasă

Exemplificăm câteva din planurile tradiționale și a celor dezvoltate din structura celor inițiale întâlnite în evoluția planimetriei locuințelor din Mahmudia:

- „casă” – „tindă”- „casă” – grajd – magazie
- „casă” – „tindă” – magazie
- „casă” – „tindă” – „casă” – „odaie” - bucătărie
- bucătărie – „odaie” – „casă” – „tindă” – „casă”
- bucătărie cu „tindă” – „casă” – tindă – „casă”
- „casă” – „tindă” (retrasă) – „casă” – aplecătoare

Mentionăm că și la Mahmudia, termenul de „casă” denumește, de fapt, camera. Întâlnim aici termenii de „casa” / camera cu peșchir” (pentru „casa” /camera curată) și „casa” / camera „de toate zilele” (pentru camera de dormit). Surprindem și la Mahmudia (ca și în alte localități Pătlăgeanaca, Pardina) utilizarea frecventă și destul de timpuriu a termenului de „cameră” în locul celui tradițional „casă”

3.3.3.B. Elevația locuinței. Considerații generale. Privire de ansamblu

Elementele luate în considerație, în analiza elevației și de altfel a întregei construcții, au fost planul, înălțimea soclului, pereților și șarpantei, lărgimea streșinilor.

Casele cu o singură cameră și tindă, cu două camere și intrări separate sau cele cu două camere și tindă centrală sunt echilibrate din punct de vedere volumetric și au proporții armonioase.

Spațiul liber creat de prispă, cel creat de retragerea tindei, înaintarea în plan a uneia dintre camere ce încide astfel prispă sunt elemente care dau o notă specifică elevației caselor din Mahmudia.

Privită de la stradă, casa cu acoperișul «în două ape», cu fronton, apare ca o secțiune transversală din care se detașază prispă, cornișa de la baza frontonului și cele două margini laterale ale pantei acoperișului.

Casele cu acoperișul «în patru ape» se remarcă prin volumetrie diferită de a celor cu învelișul «în două ape», centrul de greutate constituindu-l acoperișul și nu prispa sau intrarea tindei retrase.

3.3.3.C. Decorul

Decorul caselor din Mahmudia se înscrie în stilul celui caracteristic arhitecturii dobrogene. Locul de amplasare a decorului la casă îl constituie frontonul de la stradă, stâlpii și capitelurile acestora precum și pazia. Frontoanele din scânduri au trafor pe cele trei laturi, iar în vârful triunghiului o țepușă. Uneori din modul în care este bătută scândura rezultă un decor «în verif», în romburi concentrice.

Stâlpii au sculptate, la jumătatea înălțimii, forme ce sugerează mici romburi, iar capitelurile sunt decorate cu tăieturi executate după modele trasate cu tiparul.

Ponderea decorului este redusă, gama motivelor ornamentale este alcătuită doar din câteva elemente : stilizarea motivelor florale («florăria») dispuse la pazia simplă (mai rar dublă), decor realizat din «X-uri» sau romburi decupate, în lemn, și aplicate. Întâlnim ca decor decapat și aplicat pe suprafața frontonului imaginea stilizată a «pomului vietii» sau a «glastrei cu floarea», uneori asociate cu peștele. De dată recentă, considerăm, este doar decorul în care apar doar doi pești decupați, din lemn, și aplicați.

Rar întâlnim la îmbinarea celor două pante ale frontonului, stilizarea motivului «sirenei» sau «razele soarelui» pe partea centrală a frontonului, motive care trimit spre mitologia slavilor și care este frecvent în alte microareale ale Deltei, ca specific al populației slave.

Observăm și la nivelul gamei motivelor ornamentale ale casei, similitudinile între locuințele etniilor care au conviețuit la Mahmudia, fapt ce se relevă atât din observațiile directe, la nivelul anului 2009, cât și din informațiile orale, rezultate ale păstrării în memoria colectivității.

3.3.4. Construcțiile anexe. Caracteristici generale

3.3.4.A. Tipurile de construcții anexe

- grajdul, construcție economică cu rol important până la jumătatea secolului al XX-lea.
- hambarul
- samalâcul pentru nutreț
- saiaua pentru oi
- bucătăria de iarnă
- bucătăria de vară
- cuptorul cu plită.

- curnicul pentru păsări.
- baia cu aburi / baia neagră lipovenească

3.3.4.B. Materiale de construcție

În structura construcțiilor cu caracter economic întâlnim, în general, aceleași materiale ca și la casă : pământ, stuf, lemn, piatră (în cantitate redusă). Surprindem mici diferențe între materialele folosite în realizarea unora sau altora dintre construcții. Astfel grajdul avea pereții din ceamur , samalâcul și saiaua din stuf, iar hambarul din nuiele lipite, în interior, cu pământ.Grajdul nu avea temelie, dar hambarul avea tălpile groase, din lemn de stejar, și se sprijinea pe piatră.

3.3.4.C. Planimetrie

Referitor la planimetria construcțiilor anexe vom avea în vedere doar caracteristicile celei aparținând bucătăriei de iarnă și a bucătăriei de vară, acestea fiind legate strict de modul de viață al agentului uman.

Bucătăria de iarnă are plan dreptunghiular și este compusă din două camere, din care una este tinda cu rol de spațiu pentru depozitarea alimentelor, uneori și a uneltelor, și o cameră pentru pregătitul hranei și pentru locuit.

Bucătăria de vară este întâlnită sub forma unei polate în gospodărie, fără perete la fațadă și cu acoperișul sub forma unei platforme sprijinită pe patru stâlpi. În realizarea acestei construcții pe lângă materialele tradiționale se foloseau și cele de proveniență industrială.

3.3.4.D. Specificitate în cadrul construcțiilor anexe.

Menționăm, în cadrul tipurilor de construcții anexe, prezența "băii cu aburi" sau a "băii negre lipovenești". Anexă specifică gospodăriilor lipovenești, baia se construia din aceleași materiale ca și casele. Mentalitatea colectivă reține că cele mai vechi băi au fost construite în jurul anului 1920, după care au fost făcute altele în anii următori (1928, 1935).

Baia rusească cu aburi este predecesoarea saunei de astăzi.

Odată cu aşezarea rușilor lipoveni pe aceste meleaguri, au apărut și acestă construcție. Este alcătuită din două încăperi, o tindă – *predbaunic* și baia propriu-zisă. Construită din lemn sau chirpici, baia este lipită în exterior și în interior cu lut. Într-un colț se află cuptorul acoperit cu pietre de râu – *camenca*. Tot pe cuptor, într-un vas mare se încălzește apa și odată cu ea se înfierbântă și pietrele. Alături de cuptor există un vas mare cu apă rece, din care se ia cu o cătrună (*caret*) și se aruncă peste pietrele înfierbântate provocându-se astfel aburul. Tot în această încăpere se află un pat de scânduri (*poloc*), folosit în momentul îmbăierii.

În timpul băii se folosesc mănușchi din ramuri de stejar, cu care cei ce se îmbăiază se lovesc ușor peste corpul.

Subliniem faptul că în Mahmudia, baia cu aburi a fost preluată și de români, ceea ce relevă fenomenul aculturației, ca fenomen al coetnicității în această zonă.

Spre deosebire de alte microareale din Deltă, unde întâlnim doar preluarea de către români doar a "sobei - pat" («lejanca»), element component al interiorului slav (vezi sublinierea noastră din 2.2) la Mahmudia remarcăm un aspect în plus al aculturației prin preluarea de către români și a «băii lipovenești» (chiar dacă nu se întâlnește în toate gospodăriile românilor). Din punctul nostru de vedere putem considera acest aspect un element specific al structurii gospodăriei tradiționale din Mahmudia, în genere, și nu numai a uneia dintre etnii.

3.3.5 Mutătii în structura gospodăriei și a locuinței. Aspecte contemporane

Mereu în schimbare, tradiția, care imprimă o anumită regularitate comportamentului unei culturi, marchează un indiscutabil echilibru între forțele conservatoare și cele care prefigurează viitorul.

Și ca un dat legic al acestei dinamici a culturii populare, în raportul tradițional – contemporan se poate opera cu elemente de continuitate și de discontinuitate, de interferență și de schimbare, implicând manifestări de opoziție și conflict, de acomodare și asimilare în orice moment al devenirii istorice, în orice aspect al vieții sociale.

Încercând să desprindem din multitudinea de aspecte ale civilizației tradiționale, acele mutații legice intervenite în timp – în domeniul pe care îl avem în atenție – constatăm transformări în structura clară și precisă a arhitecturii în tot ansamblul ei – de la elevație și planimetrie la tehnice și materiale de construcție; în organizarea interiorului casei – de la planul și funcțiile încăperilor la funcționalitatea și amplasarea pieselor componente.

Referindu-ne la arealul Deltei Dunării, a zonei limitrofe, și, în particular, la localitatea Mahmudia menționăm că arhitectura este destul de alterată. Fondul de locuințe și construcții (și în special cele din centru – vatra veche) a suferit modificări cu încercări de adevarare la necesitățile zilei, dar care nu întotdeauna au dat rezultate fericite.

De multe ori s-a înlocuit tâmplăria și/sau s-a vopsit în culori tari (verde, albastru, maro închis), ba chiar și varul alb cu care erau acoperiți pereții și care dădea o impresie de curățenie, a fost substituit unei văruielii în culori (albastru deschis, albastru). S-a înlocuit stuful și papura. S-a înlăturat prispa.

Cercetările de teren permit să surprindem o serie de transformări în structura gospodăriei și a locuinței de la planimetrie și elevație la materiale de construcție; de la modul de dispunere a elementelor componente la categorii de obiecte din interiorul casei.

La nivelul structurii gospodăriei menționăm drept caracteristică aglomerarea construcțiilor componente încât a dispărut acea delimitare precisă între „curtea casei” și „oborul animalelor”/ „ograda”. Gospodăriile par a se dezvolta una din alta, dovedă a amplasării și construirii lor fără un plan, în mod haotic.

La nivelul planimetriei surprindem diferite aspecte care au fost generate de o serie de factori de la cei sociali și administrativi la cei psihologici și personali (vezi acceptarea „modei”, a unei noi viziuni estetice).

- în jurul anilor 1965, s-au construit la Mahmudia case noi, după planuri tipizate, astfel încât imaginea este unei case cu plan pătrat sau în formă de “L”
- uneori, stâlpii din lemn ca și pazia din scândură traforată sunt înlocuite cu stâlpi și respectiv pazie din beton și /sau zidărie, cu pazie din tablă sau din p.f.l.
- învelitorile din tablă albă zincată (apărute în jurul anilor 1930- 1940) ca și cele cu țiglă au fost înlocuite, uneori, cu azbociment (apărut în jurul anilor 1970).
- pereții exteriori fie au rămas la fel și sunt văruiți, conform practicilor tradiționale, fie au fost tencuiți. Uneori, în tencuiala pereților exteriori sunt modelate motive decorative geometrice sau florale policrome. Putem sublinia în manifestarea acestui fenomen performarea raportului *continuitate - discontinuitate* între tradiție și inovație.

După 1990 arhitectura a fost supusă unor transformări care au generat planuri de locuințe ce nu mai păstrează, în nici un fel și prin nici un element, legătura cu tradiția. La nivelul elevației au apărut și locuințele cu două nivele, iar planul casei capătă forme geometrice, deseori, greu de recunoscut.

Se mai păstrează forma acoperișului „în patru ape”, dar frecvent apar și acoperișuri cu forme care variază între unghiuri / triungiuri și alte forme geometrice. Învelitorile locuințelor nou construite sunt din tablă „tip țiglă” / „tip olană” de culori diferite, ceea ce, deseori, creează un disconfort vizual.

În acest caz subliniem performarea *discontinuității* între tradiție și inovație.

Datorită rezistenței noului material pentru învelitori, localnicii îl utilizează tot mai des, atunci când fac anumite reparații, modificări la casele care au strucură tradițională.

La nivelul organizării spațiului de locuit, relevăm transformări pe care le putem considera „manifestări” actuale ale dimensionării / redimensionării interiorului rural sub influența celui urban. Menționăm câteva caracteristici ale acestui fenomen întâlnit, în genere, în mediul rural și care se regăsesc și în Mahmudia (în anumite situații cu unele amendamente):

- O amplificare a planului inițial al locuinței adăugându-se una, două camere, de obicei în continuarea celorlalte și obținându-se un plan de tipul: cameră- tindă- cameră.
- Camera de locuit din planul inițial este organizată în aplecătoare (delimitată și aceasta, deseori, în cameră și tindă). Aceasta devine „casa” pentru bătrâni. Fosta cameră de locuit este acum o altă „cameră bună”(„de păstrat”).
- Construirea caselor noi, cu un plan dezvoltat, frecvent în adâncime, în care apar patru – șase camere.

Urmărind modificările în timp, pertinente în multiplele aspecte ale arhitecturii populare, observăm manifestarea, în cadrul interdependenței tradiție – inovație / permanență –

mutație, a raporturilor de:

- *interferență* (elementele tradiției coexistă cu cele ale contemporaneității: casa cu două și trei încăperi, dar și cea cu mai multe camere; „casa joasă”, dar și „casa înaltă”; decorul realizat prin crestare, cioplire și traforaj, dar și cel rezizat în relief din mortar, ghips în tencuială sau prin turnare)
- *asimilare și acomodare* (elementele contemporane valorifică trăsături ale tradiției în forme noi pe care timpul le selectează: marchiza preia caracterul de spațiu semiadăpostit al prispei; arcadele caselor noi preiau, uneori, forma „florăriei” traforată etc.)
- *schimbare* (elementele cu totul noi, recente, caracteristice unui moment și care nu sunt assimilate în timp; decorul contemporan în relief; vopsitul în culori al pereților exteriori; acoperișul în multiple forme geometrice; învelitoarea din tablă colorată de „tip olană”, „tip țiglă” etc.)

IV. Ocupațiile

La recensământul din 2002 din totalul populației active (620 persoane) 200 s-au declarat ca având drept ocupație agricultura; 250 persoane lucrau la acea dată în industrie; 90 în comerț; 39 persoane – administrația publică; 11 persoane – finanțe, bănci, asigurări; 10 – construcții și prestări servicii; 5 – silvicultură; 5 persoane lucrează în domeniul poștei și telecomunicațiilor. Din discuțiile cu autoritățile publice și din ancheta etnografică efectuată a reieșit faptul că piscicultura nu este menționată în această statistică deoarece pescarii din Mahmudia fie s-au declarat agricultori, sau au ca ocupație de bază mineritul. Astăzi în localitate în jur de 100 persoane practică această ocupație cu unelte tradiționale; unii dintre pescari utilizează mijloace de transport pe apă moderne.

4.1. Cultivarea pământului

Cercetarea de teren privind practicarea agriculturii la Mahmudia, evidențiază sisteme caracteristice agriculturii tradiționale. Dintre cerealele cultivate în areal menționăm: grâu, secără, porumb, floarea soarelui. De asemenea se cultivau și cereale necesare creșterii animalelor: orz, orzoaică, ovăz.

Agricultura se practica intens constituindu-se ca o ocupație principală alături de pescuit.

Uneltele folosite erau cele tradiționale și întâlnite pe întregul spațiu al Dobrogei. Dacă avem în vedere modalitatea de folosire, uneltele agricole se pot clasifica în două mari categorii:

- a) unelte simple (hârlețul, lopata, sapa, săpăliga, furca, și.a.);
- b) unelte puse în acțiune prin tracțiune animală (plugul, rarița, grapa, boroana, dicania, tăvălugul)

O caracteristică în practicarea agriculturii este treieratul cu cai, într-un loc special amenajat fie în gospodărie, fie la câmp (numit "arman") cât și folosirea anumitor unelte de treierat: tăvălugul și dicania. Dicania are o arie restrânsă folosindu-se numai în Dobrogea, dar a avut o răspândire generală în Balcani, Bazinul Mediteranean și Orientul Apropiat și este cunoscută de popoarelor din Balcani cu mult înainte de venirea slavilor aici.

Dicania este o unealtă în formă de sanie ce are înfipte, în partea ei inferioară, siruri de

cremene, înlocuite în timp cu bucăți de fier. Ca tip aparține de unealta *tribulum*, cunoscută la romani. Dicania era trasă de cai deasupra pailor de cereale aşezate pe "arman". (cf. Ion Vlăduțiu, *Etnografie românească. Istorie. Cultură materială. Obiceiuri*, București, Editura Științifică, 1973,, p. 219)

Alături de cultivarea cerealelor se practica legumicultura și grădinăritul.

Cultivarea legumelor pentru uzul casnic, pentru alimentația zilnică se face pe teritoriul țării noastre din timpuri străvechi și ca urmare și în această zonă.

De remarcat faptul că legumele erau cultivate în grădina casei. Legumele cultivate (dovleci, roșii, ceapă, ardei, varză, cartofi) erau destinate, în general, consumului propriei familii și foarte rar destinate vânzării.

În perioada în care a funcționat C.A.P.-ul, acesta avea în administrare o suprafață arabilă de 1638 ha, pe 58 ha era plantată viță de vie și pe 9 ha pomi fructiferi. Pe terenurile arabile se cultivau grâu (390 ha), porumb (558 ha), fasole (150 ha), in (100 ha), cartofi (30 ha), legume (30 ha), furaje (132 ha).

În prezent există la Mahmudia *ferme individuale și asociații* de producători agricoli.

Fermele individuale exploatează terenuri, preponderent, pășuni și suprafețe arabile mici și mijlocii lucrate cu unelte tradiționale de populația locală. Se cultivă cereale, furaje, legume.

Asociațiile producătorilor agricoli au ponderea cea mai mare în economia agricolă, atât din punct de vedere al suprafeței administrate cât și al volumului de producție. În structura culturilor predomină cerealele. În prezent în localitate sunt formate două societăți care administrează aprox. 1500 ha teren agricol: Societatea Agricolă LARS și LUXOR.

Statistica din 2003 (Arhiva Primăriei din Mahmudia) furnizează următoarele date: teren arabil 3846 ha, livezi 7 ha, vii 56 ha, pășuni 2181 ha, teren agricol 6090 ha, curți și construcții 196 ha.

Cultivarea viței de vie (viticultura) este ocupație secundară. Se pot surprinde două aspecte în ce privește cultivarea viței de vie în viața tradițională a așezărilor și în perioada actuală.

La începutul secolului al XX-lea și până în 1940 vița de vie era cultivată numai la câmp (în afara gospodăriei) asigurându-se astfel strictul necesar nevoilor personale. La începutul secolului al XX-lea s-au cultivat soiuri de viță veche indigenă, soiuri hibride de tirează, zaibăr, nohan.

Vița de vie se cultivă altă dată foarte puțin, iar după 1950 se cultivă – de asemenea în spațiul din jurul casei. Instrumentarul folosit în viticultură este cel tipic: cosor, putină, coșul de cărat strugurii, butia, linul, zdrobitorul, teascul. În cadrul instrumentarului viticol, tipul de lin cu formă dreptunghiulară și cu partea superioară tot din scânduri, întâlnit în toată Dobrogea și în Câmpia Dunării, este de dată recentă.

4.2. Pescuitul

Pescuitul este de asemenea o ocupație străveche, practicat atât în apele curgătoare cât și în bălti, lacuri, heleșteie, iazuri. În mod deosebit pescuitul s-a dezvoltat în zona de luncă și bălțile Dunării. În alimentație peștele a avut și are un rol deosebit de important, în special la populația din satele situate în lungul apelor curgătoare și al bălților.

“Cele mai vechi mărturii despre practicarea pescuitului în apele noastre le datorăm săpăturilor arheologice. Există în colecțiile muzeelor diverse unelte din timpuri îndepărtate (harpon, undiță de os, greutăți de plasă, etc.).

Documentele din feudalismul timpuriu și târziu evidențiază o deosebită activitate în domeniul pescuitului, în special la Dunăre, și despre însemnatatea acestei ocupații în acea vreme. În epoca feudală, boierii, domnii, mănăstirile din Țara Românească și din Moldova aveau la Dunăre, la baltă, locuri de pescuit. (...) Pescarii formau o populație numeroasă în satele de pe marginea bălților Dunării, unde pescuitul era ocupația de bază. În feudalism pescarii erau specializați în folosirea anumitor unelte – năvodari, tifănari, orieri, mrejeni, coticeri, zătonari. În acea vreme peștele proaspăt și sărat constituia încă un important obiect de export din Țările Române.” (Ion Vlăduțiu, *Etnografie românească. Istorie. Cultură materială. Obiceiuri*, București, Editura Științifică, 1973, p.312)

Practicarea pescuitului ca ocupație secundară avea ca scop satisfacerea necesităților de hrană ale familiei.

Practicarea ca ocupație principală avea ca scop atât satisfacerea necesităților de hrană, peștele fiind unul din alimentele de bază în zonă, cât și comercializarea, peștele fiind dus pentru vânzare la Tulcea sau era valorificat prin intermediul negustorilor.

În domeniul pescuitului s-au menținut multe unelte și procedee străvechi de prindere a peștelui. Ca unelte se foloseau:

- a) undițe, cârlige de diferite tipuri, ostii de fier;
- b) unelte împletite din nuiele (coșuri, lese), din stuf (cotețe, garduri);
- c) unelte împletite din ață (plasa, volocul, năvodul).

Cu ostia se pescuia tot anul. Vara se pescuia noaptea, iar iarna, sub gheață prin copci. În bălțile Dunării se făceau cotețe din stuf sau din nuiele și zăboane. Aici se foloseau plase, ca năvodul, volocul.

Mijloacele tradiționale de transport folosite la pescuit erau bărcile monoxile.

Cu anumite unelte cum este năvodul pescuau câte doi pescari și numai din barcă.

Cercetarea de teren privind practicarea acestei ocupații la Mahmudia relevă ponderea acesteia în viața tradițională a comunei. Memoria colectivității reține că pescuitul avea aceeași importanță, în ocupațiile oamenilor de aici ca și agricultura. Aflăm că aprox. 50% din economia locală era reprezentată, altădată, de pescuit, iar cei care se ocupau cu pescuitul nu-l practicau doar pentru hrana familiei, ci și comercializau peștele.

În perioada interbelică un rol în comercializarea produselor și instituționalizarea – într-un anume fel – a ocupației au avut-o cherhanalele. Peștele predat la cherhanale era plătit de proprietarii de cherhanale pescarilor „la kilogram”.

Astăzi în localitate funcționează două cherhanale avându-i proprietari pe locnicii Cristea Paul și Erofei Vasile.

4.3. Creșterea animalelor

Alături de agricultură, creșterea animalelor a fost una din ocupațiile tradiționale ale românilor și s-a dezvoltat de-a lungul timpului în strânsă legătură cu dezvoltarea agriculturii.

S-au crescut și se cresc, în principal, vite cornute mari (vaci, boi) și numai în anumite zone, vite cornute mici (în special oi și într-o mai mică măsură și capre), apoi cai și porci.

Se impune să fie incluse în zonele cu bogată tradiție în creșterea animalelor, datorită practicării intense a păstoritului. Ca argument menționăm statisticile din 1974 privind creșterea anumalelor: 325 bovine, 2323 ovine, 43 cabaline, 69 porcine etc.

S-a practicat și se practică *sistemul de creștere liberă a animalelor*, fără păzitori. Este de menționat că în cadrul acestui sistem de creștere se interpune și sistemul de *creștere în turmă vara și aparte, acasă, iarna*, animalele fiind adăpostite, iarna în construcțiile anexe special construite (grajd, saia etc.). În satele din zona avută în vedere, vitele se întorceau seara în gospodărie sau erau lăsate în baltă (își amintește despre serile de vară petrecute „în baltă – la păzit vacile” – Albinet Ecaterina, n. 1930).

S-a practicat și se practică *sistemul de creștere în turmă vara și aparte, acasă, iarna*, animalele fiind aduse pe imășul satului.

Menționăm că în cadrul acestui sistem, animalele erau aduse de pe imășul satului, seara, acasă (vacile), oile fiind adăpostite însă în târla organizată în afara satului și abia toamna erau aduse acasă.

În ce privește păstoritul în acest areal – ca și în întreaga Dobroge – este de subliniat un fapt etnografic ce se impune ca o caracteristică a acestei ocupații practicate de români. și anume, întreaga Dobroge – ca și băltile Ialomiței și Brăilei – reprezintă regiunile de iernare a animalelor aduse aici de la munte de către păstorii transumanți. Păstoritului local îl se adaugă cel transhumant practicat de mocani.

Simpla examinare a unei hărți a drumurilor de transumanță din secolul al XIX-lea relevă că regiunile de iernare ocupă un întins teritoriu, la sud și est de Carpați. Aceasta este în realitate aria în care păstorii transumanți au venit în contact cu populațiile de agricultori și cu păstori locali, aria în care s-au încheiat relații culturale reciproce trainice.

Etnografi și istorici și-au pus întrebarea dacă există temeiuri să considerăm aceste zone ca

străvechi zone de iernare și dacă drumurile de transhumanță pe care le cunoaștem din relatările ciobanilor și care se referă, în principal, la secolul al XIX-lea nu sunt decât o formă târzie de deplasare a păstorilor transumanți spre aceste zonă. În acest sens documentele istorice consemnează obiceiul de a practica transumanță încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea. Există un argument etnografic foarte semnificativ. În zonele de luncă și de bălti ale Dunării și în Dobrogea, păstoritul local a fost foarte dezvoltat. Păstorii locali dovedesc ample cunoștințe în ceea ce privește specificul terenului în zonele de luncă și de baltă ale Dunării. Complexitatea landșaftului din bălti se dovedește a fi extrem de primejdios pentru cei ce nu cunosc grindurile neinundabile. De fapt, însăși posibilitatea de a ierna cu animalele în lunca și băltile Dunării presupune existența și continuitatea permanentă a unei populații locale, care a precedat – în această ocupație pe aceste meleaguri pe păstorii transumanți (cf. Ion Vlăduțiu, *Etnografia românească*, Editura Științifică, București, 1973, pp. 257-265).

Tot ca o caracteristică a zonei cercetate și îndeosebi a așezărilor din zona limitrofă menționăm în cadrul creșterii animalelor, creșterea măgarului – răspândită în toată Dobrogea – ca animal de tracțiune și pe care localnicii îl folosesc pentru rezolvarea tuturor problemelor legate de gospodărie.

4.4. Vânătoarea

În practicarea vânătorii, forma tradițională era cea a vânătorii pasive, realizată cu ajutorul curselor și capcanelor. Se puneau curse și capcane în câmp, "la baltă". Se vâna mistreți, iepuri, fazani și.a.

"Tatăl meu, Poltorac Filip era vânător și pescar. Îi plăcea foarte mult vânătoarea ... Mergeau mai mulți, avea și prieteni din Plopu cu care mergea la mistreț. Îl lua și pe fretele meu și-a fost și soțul meu la mistreț. Nu era greu pentru că mistreții fac cărări în stuf. Si azi își amintește soțul de nopțile petrecute-n baltă la vânătoare. Mâncam multă carne: mistreț, iepuri, prepelițe, fazani. Iarna împușcau des iepuri..." (învățător pensionar Mitrache Paraschiva, n. 1937, înregistrare martie 2009, consemnat Titov Iuliana)

4.5. Apicultura

Albinăritul s-a practicat din timpuri străvechi, în multe regiuni, acolo unde condițiile naturale erau favorabile.

Produsele – mierea și ceara – au ocupat un loc de seamă în hrana și iluminarea locuinței tradiționale.

Procedeele folosite au evoluat în decursul vremii menținându-se concomitent și procedee străvechi, primitive, cu deosebire în gospodăria țărănească.

Materialele din care se făceau altă dată știubeile erau: buturuga de copac, nuiele împletite și lipite cu lut.

Creșterea albinelor în stupi sistematici a apărut târziu, în secolul al XIX-lea și a căpătat extindere treptată.

Astăzi sunt la Mahmudia un număr redus de apicultori care nu au în proprietate mai mult de 10-15 stupi fiecare.

4.6. Pomicultura

Pomicultura, ca ocupație secundară, avea aceeași pondere ca și cultura viței de vie. Se cultiva și se cultivă: cireși, caiși, zarzări, nuci, pruni, meri, vișini. Producția era folosită pentru satisfacerea nevoilor din gospodărie.

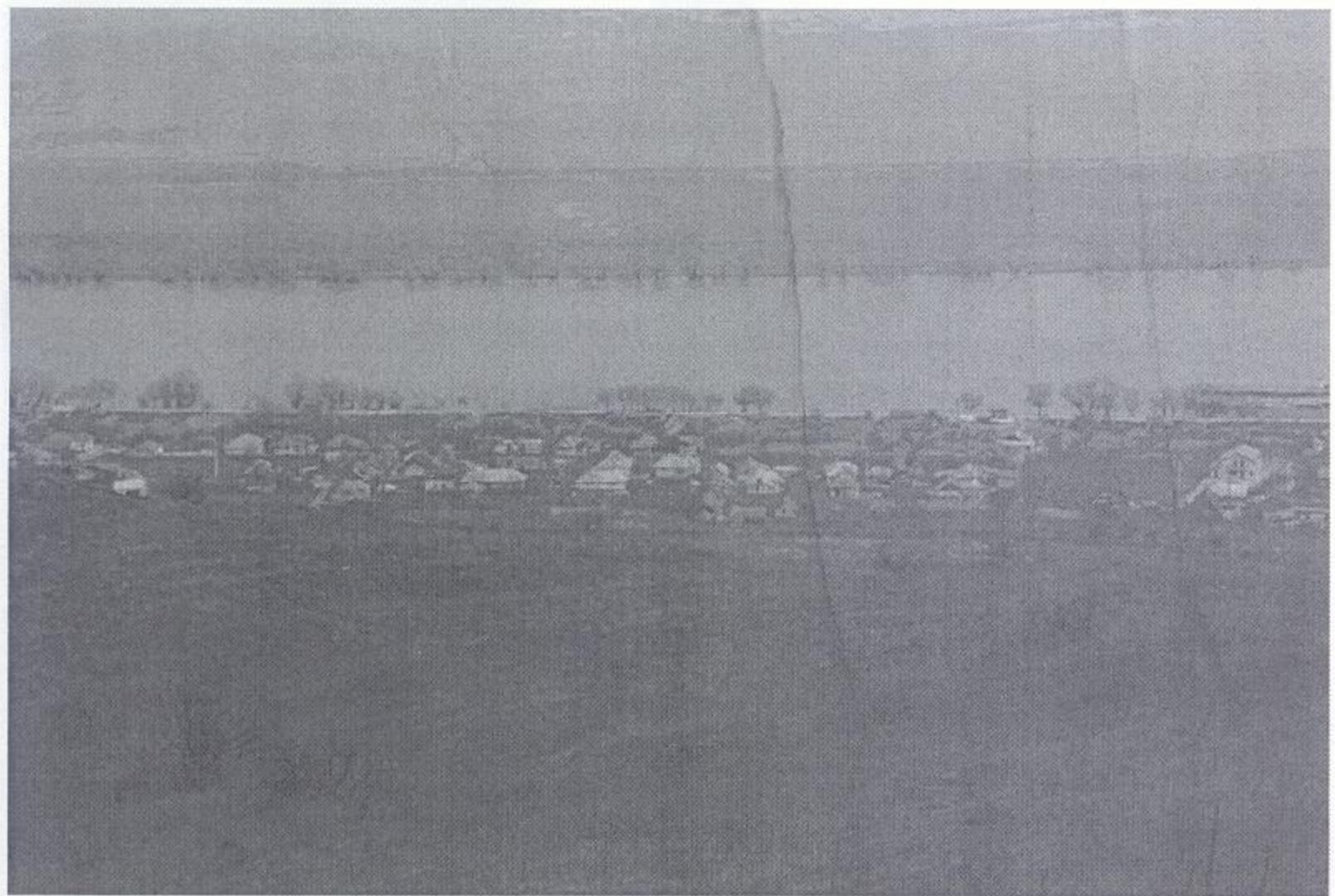
4.7. Exploatarea minieră

Din anul 1970, în comuna Mahmudia s-a deschis o unitate de exploatare a calcarului care a asigurat locuri de muncă populației locale. Calcarul având ca destinație Combinatul Siderurgic Galați.

Anexa foto

I. Cadrul natural

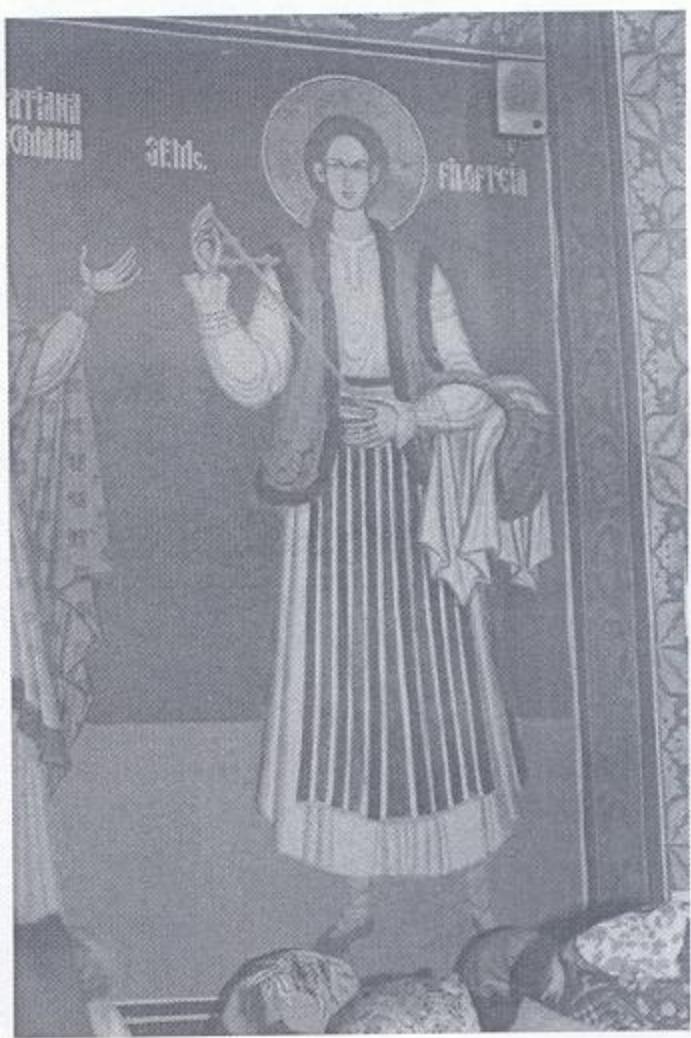
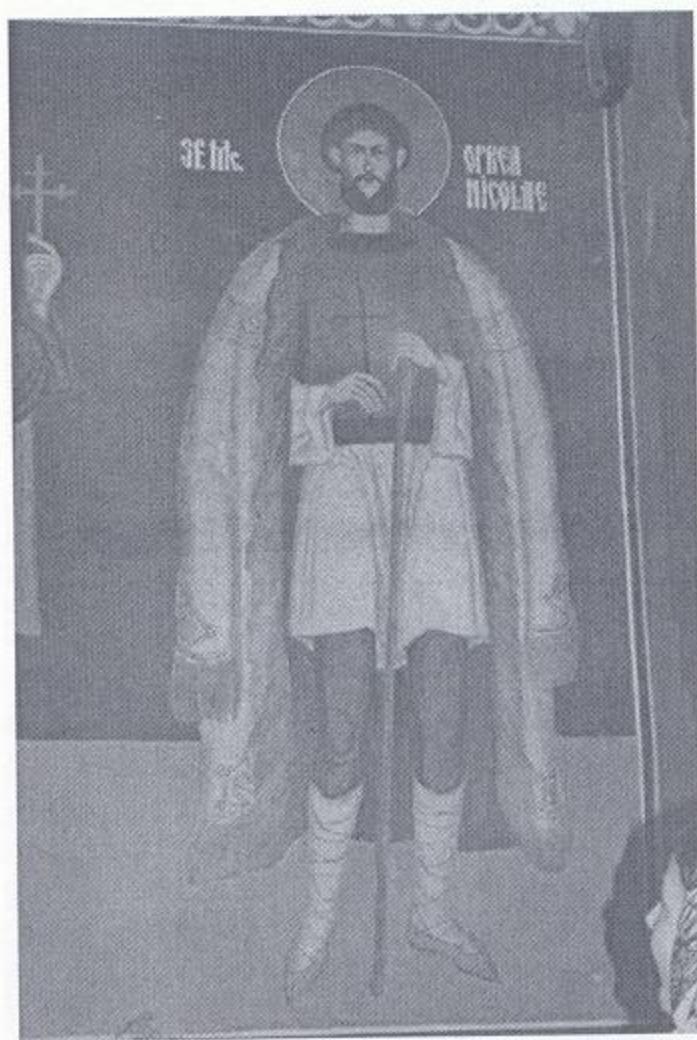

II. Iсторic și populație

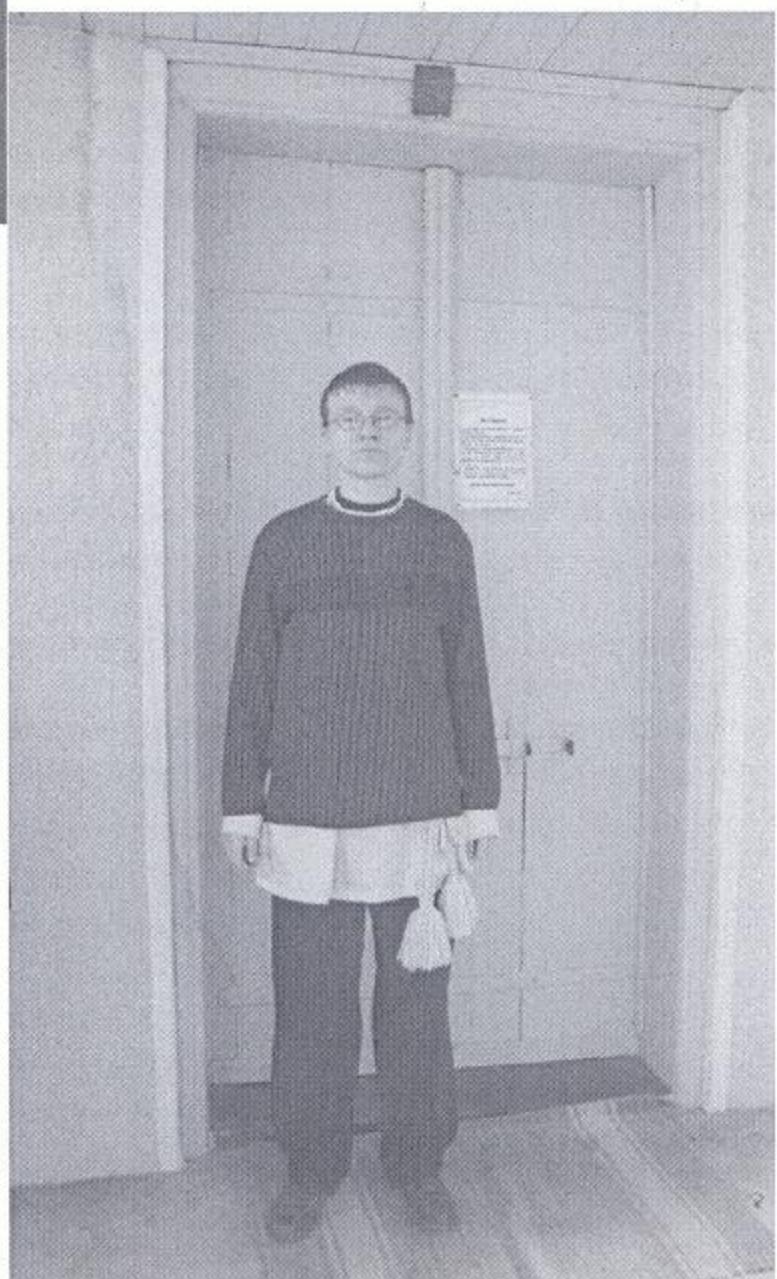
Biserica Ortodoxă cu hramul Sf. Nicolae de vară – 9 mai (Sf. Nicolae de vară – protectorul pescarilor)

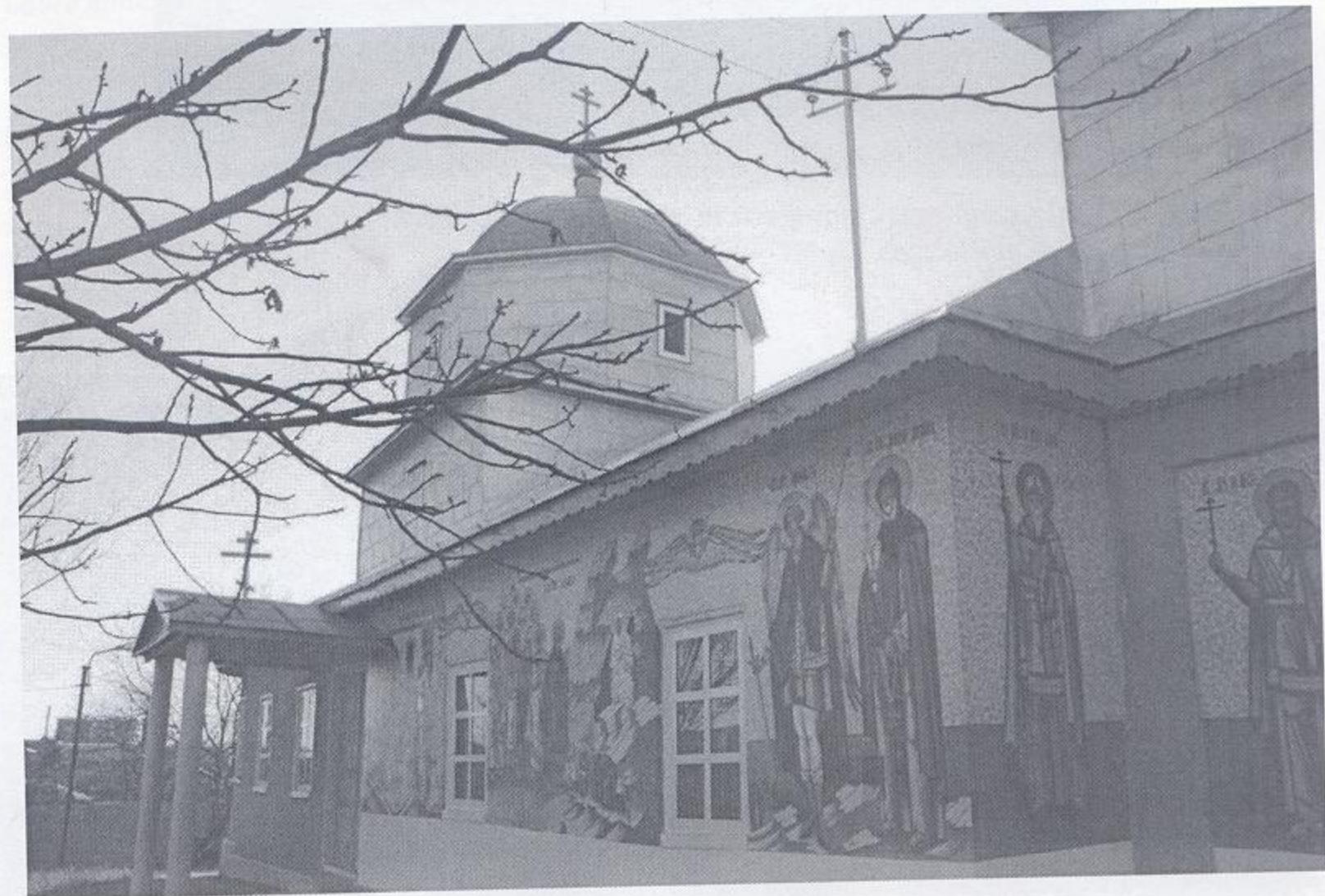
Aspecte din interirul Bisericii Sf. Nicolae

Biserica rușilor- lipoveni, de rit vechi, cu hramul Sf. Gheorghe - 6 mai

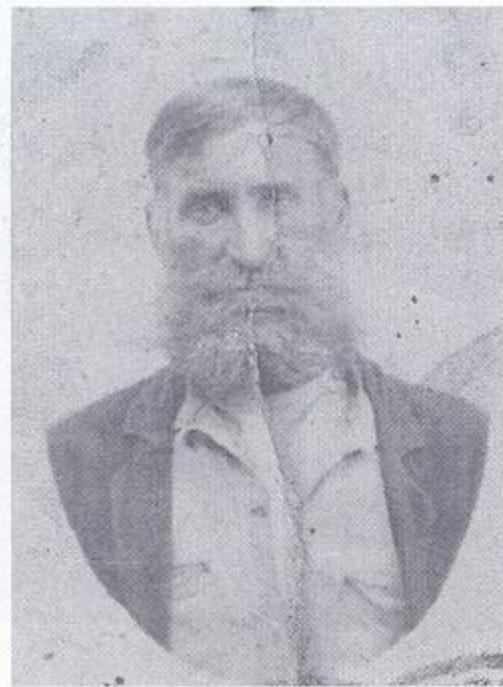
Loculnic lipovean la slujba de duminică

Biserica rușilor- lipoveni, de rit vechi, cu hramul Sf. Nicolae de vară - 22 mai

Carp Cheorghe (etnic ucrainean) - fotografie de la începutul sec. al XX-lea
(bunicul Elenei Mitrache - localnică)

Cadre didactice și elevi ai școlii din Mahmudia – 1957 (arhiva personală Albineț Ecaterina)

Cadre didactice și elevi ai școlii din Mahmudia – 1957-1958 (arhiva personală Albineț Ecaterina)

III. Arhitectura

Casă cu planimetrie tradițională, prispă pe două laturi, înveliș în două ape, învelitoare din stuful de lemn

Structura unei gospodării în care se observă amplasarea construcției anexe în raport de locuința propriu-zisă în curtea principală (curtea casei)

Orientarea caselor cu fațada secundară spre uliță

Timpante cu motiv ornamental traforat, aplicat – „pomul vietii”, „peștele”

Baia lipovenească

Construcție anexă din chirpici și cu învelitoare de stuf

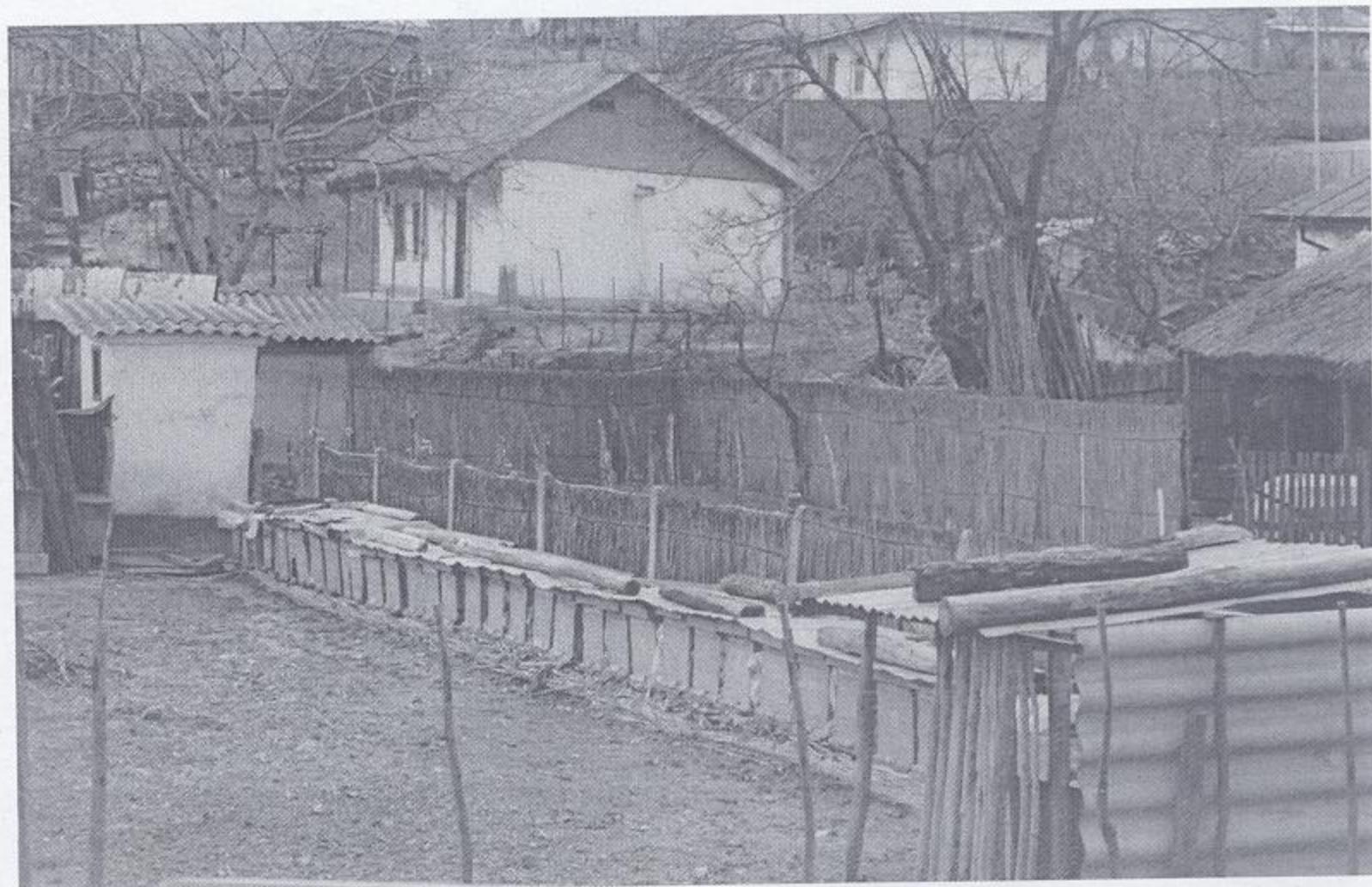
Casă cu tindă retrasă (element tradițional) marcată de arcadă și stâlpi din zidărie (element modern)

Casă cu planimetrie actuală, înveliș în patru ape, învelitoare din azbociment

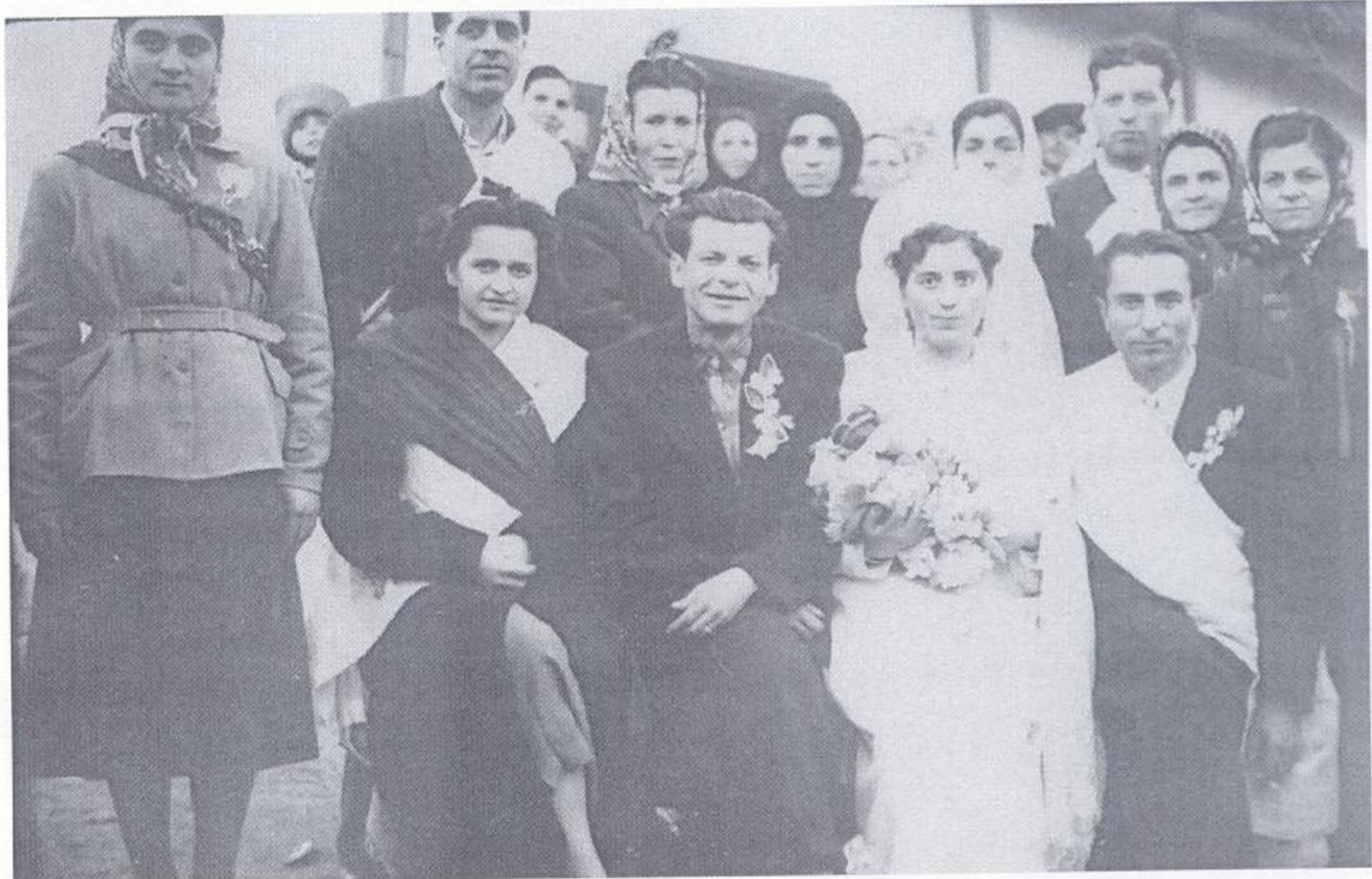
IV. Ocupațiile

V. Viața spirituală

Fotografie din arhiva personală a Ecaterinei Albineț

Fotografie din 1971 - arhiva personală a Elenei Mitache

Fotografie din 1971 - arhiva personală a Elenei Mitache

Secvențe din ceremonialul de înmormântare (1 martie 2009)

Bibliografie generală

***, Dobrogea, cincizeci de ani de viață românească (1878-1928), București, Cultura Națională, 1928

Antipa, Grigore: Pescăria și pescuitul în România, București, 1916.

Bucur, Corneliu: Cu privire la domeniul, izvoare și metoda de cercetare în etnografie, în „Revista Muzeelor”, nr. 5, 1968

Bucur, Corneliu: Civilizația poporului român - etape și concluzii ale unei cercetări interdisciplinare, în „Revista de Etnografie și Folclor”, tom 32, 1987

Butură, Valeriu: Etnografia poporului român, Cluj- Napoca, Editura Dacia, 1978

Capesius, Roswith: Mobilierul țărănesc românesc, Cluj, Editura Dacia, 1974

Chelcea, Ion: Luntrele monoxile la noi, în „Revista muzeelor”, nr.4, 1968.

Ciocan, Ion: Monografie Geografică (cu elemente de sistematizare) a comunei Mahmudia, județul Tulcea, manuscris, Arhiva Primăriei Mahmudia

Dihor, Ion: Capcane din lemn folosite la vânătoare în Clisura Dunării, în „Revista muzeelor”, nr.3, 1968.

Dulcu, Ecaterina: Elemente definitorii ale organizării interiorului locuinței tradiționale românești. Importanța lor în stabilirea specificului zonal, în vol. „Ethnos, II”, Muzeul Satului, București, 1992.

Dunăre, Nicolaie: Răspândirea satelor specializate în meșteșuguri populare pe teritoriul României, în „Cibinium”, Sibiu, 1967/68

Dunăre, Nicolae: Ornementică tradițională comparată, Editura Meridiane, București, 1979

Gusti, Dimitrie: Opere, vol. I, Editura Academiei, București, 1968

Gusti, Dimitrie: Școala monografică. Știința realității sociale, vol. I, Editura Paideia, București, 1999

Herseni, Traian: Forme străvechi de cultură poporană românească, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977

Ionescu, M. D.: Dobrogea în pragul veacului al XX-lea, București, Atelierele Grafice I.V. Socec, 1904

- Iordache, Gheorghe: *Unitate și diversitate socio-etnografică*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1977
- Iordache, Gheorghe: *Mărturii etnolingvistice despre vechimea meserilor populare românești. Studiu cu privire specială la Oltenia*, Craiova, Editura Scrisul românesc, 1980
- Iordache, Gheorghe: *Ocupații tradiționale pe teritoriul României. Studiu etnologic*, București, 1996.
- Iorga, Nicolae: *L'art populaire en Roumanie*, Paris, 1923
- Ișfănoni, Doina: *Interferențe dintre magic și estetic*, Editura Enciclopedică, București, 2002
- Klusch, Horst: *Considerații critice pe marginea necesității respectării tehnologiei tradiționale în producerea ceramică populară*, în „*Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România*”, vol. I, Sibiu, 1981
- Mica, Alexandru: *Prelegeri de etnologie și etnografie românească*, Editura Romcor, f.a.
- Mironescu, Alexandru Nicolaie: *Cu privire la istoricul viticulturii tradiționale românești*, în „*Apulum*”, VII, 1969,
- Moraru Popa, Georgeta: *Contribuții la tipologia plugului*, în R.E.F., tom.15, nr.2, 1970
- Oprescu, G.: *Probleme românești de artă țărănească*, Academia Română, „Memoriile secțiunii literare”, seria III, tom IX, mem. 7, București, 1940
- Pârâu, Steluța: *Tradiție și actualitate în arta populară*, Studii și comunicări, Muzeul județean de istorie și etnografie, Focșani, 1979.
- Pârâu, Steluța; Zaharia, Petru: *Viața țărănimii din județul Tulcea la începutul secolului al XX-lea sub aspect socio-etnografic*, în „*Peuce*” VIII, Muzeul „Deltei Dunării”, Tulcea, 1980.
- Pârâu, Steluța; Zaharia, Petru: *Viața țărănimii din județul Tulcea în perioada interbelică sub aspect socio-etnografic*, în „*Peuce*” VIII, Muzeul „Deltei Dunării”, Tulcea, 1980
- Pârâu, Steluța: *Mutații în structura interiorului tradițional din județul Tulcea*, în vol. „Ialomița”, Muzeul Județean Ialomița, Slobozia, 1983.
- Pârâu, Steluța: *Mutații și schimbări de comportament în funcționalitatea țesăturilor de interior și de port*, în rev. „*Drobeta*”, Muzeul Județean al Portilor de Fier, 1985.
- Pârâu, Steluța; Corhan, Aurora: *Elemente demografice și implicațiile acestora în civilizația tradițională din județul Tulcea*, în R.E.F., tom.34, nr.3/1989
- Pârâu, Steluța; Milian, Mihai: *Arhitectura rurală tradițională în nordul Dobrogei. Interdependențe structurale*, în rev. Ethnos, nr.2, București, Editura Museion, 1992.
- Pârâu, Steluța: *Structuri compoziționale în țesăturile nord-dobrogene (considerații pentru un studiu comparativ)*, Revista de etnografie și folclor, Tom 37, nr. 1/1992
- Pârâu, Steluța: *Forme și volume în spațiul tradițional de locuit la români*, rev. „*Datini*”, Editată de Ministerul Culturii, Centrul Național al Creației Populare, Fundația Culturală Ethnos; nr. 4-5/1993
- Pârâu, Steluța: *Values of the Traditional Civilization Within the Danube Delta Biosphere*

Reserve. Remarks on the Traditional Rural Architecture, în "Geo-Eco-Marina", R.C.G.G.M. 1/1996.

Pârâu, Steluța: *The Contribution of Museology to the Conservation of Cultural Heritage and Ethnic Identity*, în vol. "Museology for Tomorrow's World", Unesco, I.S.S.O.M., Brno, 1997.

Pârâu, Steluța: *Tradiții privind spațiul de locuit la români*, în vol. "Colocvii gălățene pe 1995" al Universității "Dunărea de Jos", Galați, 1998.

Pârâu, Steluța: *Dobrogea, coordonatele unei zone de locuire interetnică*, rev. "Steaua Dobrogei", nr. 5/2000 și 6-7/2000, Casa Corpului Didactic Tulcea.

Pârâu, Steluța: *Interiorul țărănesc tradițional (obiecte, locuri, funcții: util, estetic, ceremonial)* în vol. "Istro-Pontica", Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea, 2000.

Pârâu, Steluța: *Aspecte de viață tradițională a populației lipovenesci din perspectiva interetnicității*, rev. "Datina", Centru Județean al Creației Populare, Constanța, nr. 21/2000.

Pârâu, Steluța: *Considerații privind arhitectura populară din perspectiva influențelor zonale și a coetnicității*, rev. "Datina", Centru Județean al Creației Populare, Constanța, nr. 19/2000.

Pârâu, Steluța, Milian, Mihai: *Considerații privind arhitectura populară. Aspecte tradiționale și contemporane* vol. "Istro-Pontica", Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea, 2000

Pârâu, Steluța: *Lumină și culoare în amenajarea estetică a spațiului țărănesc tradițional de locuit la români*, Galați, Editura Fundației Universitare „Dunărea de Jos”, 2001.

Pârâu, Steluța: *Fenomene ale coetnicității într-o zonă de locuire interetnică (I)*, vol. „Studii și comunicări de etnologie”, anul XVII, 2003 serie nouă, Editura Imago Sibiu

Pârâu, Steluța: *Identitate versus integrare într-o zonă de locuire interetnică* în vol. Caietele A.S.E.R. nr.2/2006 (Patrimoniul etnologic și Integrare europeană), Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2007, pp.52-31.

Pârâu, Steluța: *Multiculturalitatea în Dobrogea*, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Tulcea, Constanța, Editura Ex- Ponto, 2007.

Pănoiu, Andrei: *Arhitectura tradițională gorjeană (sec.XVII-XX)*, Editura Centrului Județean al Creației Gorj, 1996

Petrescu, Paul: *Arhitectura în vol. Arta populară românească*, București, Editura Academiei R.S.R., 1969

Petrescu, Paul: *Motive decorative celebre*, Editura Meridiane, București, 1971

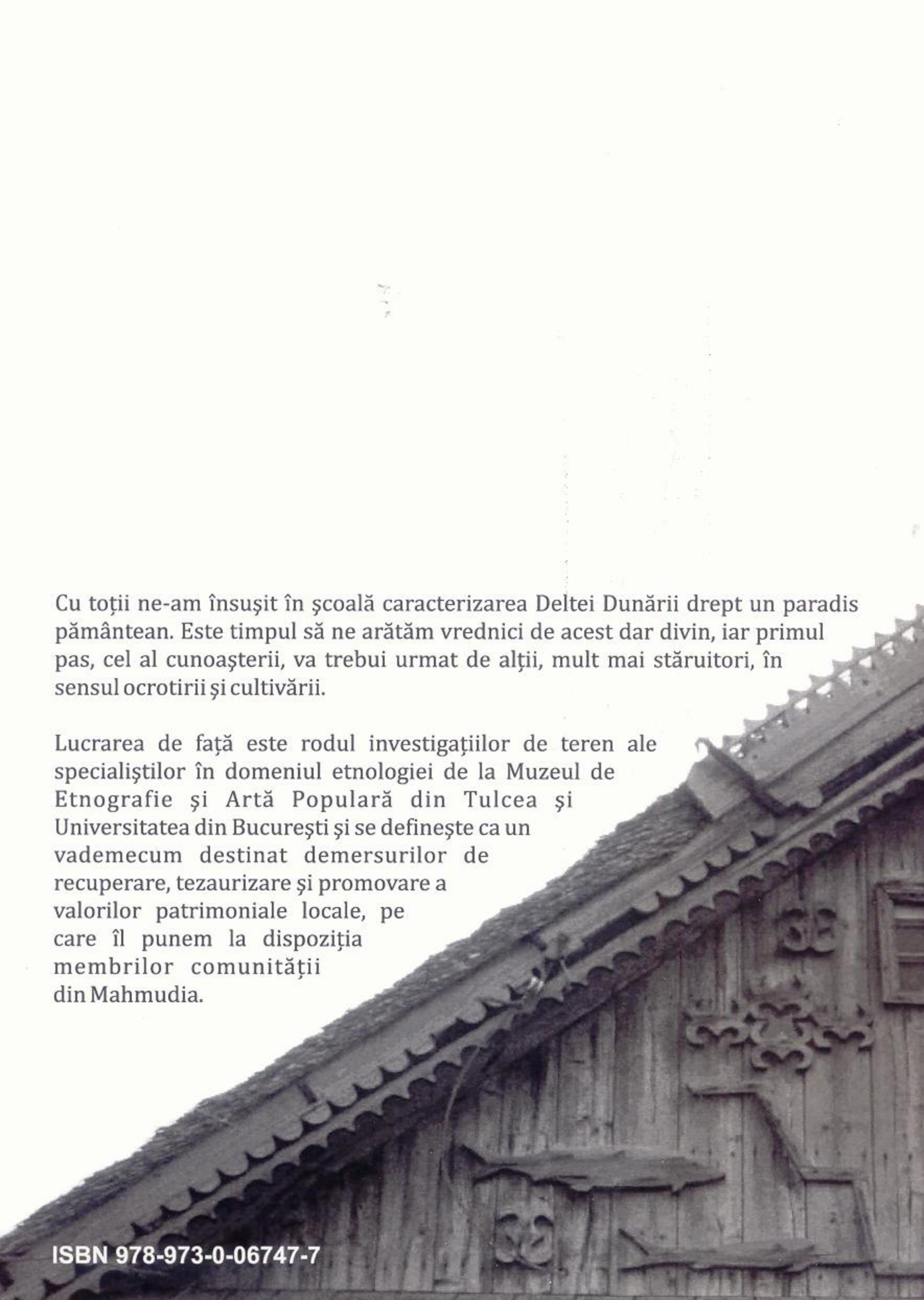
Petrescu, Paul: *Creația plastică țărănească*, Editura Meridiane, București, 1976

Rujdea, Hedwiga: *Morile de vânt din Dobrogea*, în „Peuce VI – Etnografie și Muzeologie”, Muzeul „Deltei Dunării” Tulcea, 1977.

Smeu, Grigore: *Repere estetice în satul românesc*, Editura Albatros, București, 1973

Stahl, Henri H.: *Tehnica monografiei sociologice*, București, Editura Institutului Social Român, 1934

- Stahl, Paul: *Planurile caselor românești țărănești*, Sibiu, Muzeul Bruckenthal, 1958.
- Stahl, Paul, Petrescu, Paul: *Locuința țăranului român*, București, E.S.P.L.A., 1958.
- Stahl, Henri, Stahl, Paul: *Civilizația vechilor sate românești*, București, Editura științifică, 1968
- Stahl, Henri H.: *Povestiri din satele de altădată*, Editura Nemira, București, 1999
- Stănculescu, Florea și colab.: *Arhitectura populară românească, reg. Dobrogea*, București, 1957
- Stoica, Georgeta: *Arhitectura interiorului locuinței țărănești*, Muzeul din Râmnicu Vâlcea, 1974.
- Stoica, Georgeta: *Podoabe populare românești*, București, Editura Meridiane, 1976.
- Vedinaș, Traian: *Sistemul culturii țărănești*, Editat de Consiliul Județean Cluj și Centrul Creației Populare. Casa Cărții de Știință, Cluj, 2000
- Vlăduțiu, Ion: *Aspecte etnografice ale păstoritului în Moldova de sud*, în R.E.F., tom.10, nr.1, 1965.
- Vlăduțiu, Ion: *Cercetarea fenomenelor etnografice contemporane*, în „Revista de etnografie și folclor”, nr. 6, 1970
- Vlăduțiu, Ion: *Etnografie românească. Istorie. Cultură materială. Obiceiuri*, București, Editura Științifică, 1973
- Vuia, Romulus: *Tipuri de păstorit la români*, București, 1964

Cu toții ne-am însușit în școală caracterizarea Deltei Dunării drept un paradis pământean. Este timpul să ne arătăm vrednici de acest dar divin, iar primul pas, cel al cunoașterii, va trebui urmat de alții, mult mai stăruitori, în sensul ocrotirii și cultivării.

Lucrarea de față este rodul investigațiilor de teren ale specialiștilor în domeniul etnologiei de la Muzeul de Etnografie și Artă Populară din Tulcea și Universitatea din București și se definește ca un vademecum destinat demersurilor de recuperare, tezaurizare și promovare a valorilor patrimoniale locale, pe care îl punem la dispoziția membrilor comunității din Mahmudia.